O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2008-yil, 14-noyabr • № 46 (3978)

ҲАМ ДАЪВАТ, ҲАМ ИБРАТ

Сурхондарё вилоятида ҳаётимизнинг Асосий қонунига бағишланган адабиёт кунлари бўлиб ўтди.

Куз оёқлаб қолди. Ҳосилдан бўшаган далаларда келгуси йил тараддуди. Асл деҳқон кузда ҳам, баҳорда ҳам даласидан узоқ кетмайди. Янги режалар тузади.

Бу йил деярли қурғоқчилик бўлди. Лекин ғаллакорга ҳам, пахтакорга ҳам табиатнинг бу синови янгилик эмас, сув тақчиллигини ўз бошидан кўп бор ўтказган. Шу боис омилкорлик билан иш тутган миришкорлар қийинчиликларни енгиб, кутилган натижага эришдилар.

Ўтган ҳафтада Сурхондарёда вилоят ҳокимлиги ва Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳамкорлигида мамлакатимиз Конституцияси қабул қилинган кунга бағишланган адабиёт кунлари бўлиб ўтди. Ўзбекистон Қаҳрамони, уюшма раиси Абдулла Орипов бошчилигидаги бир гуруҳ таниқли шоир ва ёзувчилар, адабиётшунос олимлар, журналистлар, сурхондарёлик машҳур пахтакорлар, Ўзбекистон Қаҳрамонлари, ишбилармон фермер ва тадбиркорлар иштирокида ўтган учрашувларда вилоят меҳнаткашларининг бу йилги меҳнат ғалабалари, пахта, ғалла ва бошқа қишлоқ хўжалиги неъматлари етиштиришдаги жасоратлари ҳақида гап борди.

— Мустақиллик йилларида мамлакатимизда амалга оширилган буюк бунёдкорлик ишларига, ҳаётимизнинг барча соҳаларидаги ўзгаришларга наинки ҳаммамиз гувоҳмиз, айни чоғда бу ислоҳотларнинг фаол иштирокчиси ҳам бўлиб турибмиз, — деб таъкидлади Абдулла Орипов вилоят театри биносида ўтказилган анжуманда. — Давлатимиз раҳбарининг бевосита раҳбарлиги остида ишлаб чиқилган Асосий қонунда ҳуқуқ ва бурчларимиз, мустақил давлатнинг фуқаролари сифатидаги масъулиятимиз ҳам аниқ-равшан белгилаб қўйилган. Ўн етти йил тарих мезонлари билан ўлчанганда унча катта муддат эмас. Аммо шу йиллар ичида мустақил мамлакатимизнинг жаҳон ҳамжамияти сафидан мустаҳкам ўрин олиши, жамият ҳаётини эркинлаштириш, демократик тамойилларга амал қилиш борасидаги ютуқларимиз, ҳеч шубҳасиз, бу йилларнинг улкан ғалабаси ҳисобланади.

Йиғилишда сўз олган Ўзбекистон халқ шоирлари Сирожиддин Саййид, Усмон Азимов, Маҳмуд Тоир, муҳаррирлар Эркин Аъзам, Аҳмаджон Мелибоев, шоир Бахтиёр Генжамурод ва бошқалар бугун маънавий-маърифий ҳаётимизда кечаётган жараёнлар, замонамиз қаҳрамонлари, улар тўғрисида яратилаётган адабий-бадиий асарлар, ижодкор зиёлиларнинг фаоллиги тўғрисида фикр юритдилар. Истиқлолга, бугунги тинчтотув, эмин-эркин ҳаётимизга шукроналик руҳида шеърлар ўқилди, санъаткорлар янги куй-қўшиқлари билан йиғилганларни хушнуд этишди.

Истиқлол йилларида мамлакатимизда ўсиб келаётган ёш авлодни оммавий спорт соҳасига жалб этиш, бунинг учун зарур бўлган шарт-шароитларни яратиш бўйича ҳам жиддий ишлар қилинди. Бугун бу соҳадаги ғалабаларимизга ҳавас қилмайдиган бирон бир мамлакатни топиш қийин. Вилоят, шаҳар ва туман марказларидагина эмас, олис қишлоқларда ҳам қуриб фойдаланишга топширилган спорт комплекслари, гимнастика, кураш, сузиш заллари, волейбол, баскетбол майдончалари, футбол стадионлари янги соғлом авлод тарбиясида муҳим аҳамият касб этмоқда. Мамлакатимиз вакиллари дунё миқёсида ўтказилаётган нуфузли беллашувларда, жаҳон ва қитъа биринчиликларида ғолиб бўлиб, мустақиллик йилларида ўзбек кураши, футболи, бокси ва бошқа соҳалар нечоғли ривожланганлигини намойиш этмоқдалар.

Шу йил Пекин шаҳрида бўлиб ўтган XXIX ёзги Олимпиада ўйинларида мамлакатимиз вакиллари муносиб қатнашиб, жиддий ютуқларни қўлга киритдилар. Ўзида ҳалоллик, бағрикенглик ва рақибга нисбатан ҳурмат туйғуларини мужассам этган ўзбек кураши жаҳонни мафтун этгани, дунёнинг юз элликдан ортиқ мамлакатида курашнинг айни шу тури бўйича миллий федерациялар тузилгани биз учун чинакам ифтихор ҳисобланади. Бундай мавқега эришишимизда сурхондарёлик полвон Абдулла Тангриевнинг улкан хизматлари бор. Термиз шаҳридаги янги "Кураш мажмуаси"да Олимпиаданинг кумуш медалига сазовор бўлган Абдулла Тангриевни, таниқли полвонимизнинг мураббийларини юртдошлари яна бир бор самимий қутладилар.

— Бундай муваффақиятга эришишимда муҳтарам Юртбошимизнинг биз спортчиларга кўрсатаётган оталарча ғамхўрлиги, яратиб берилган шароит, халқимизнинг дуолари катта аҳамиятга эга бўлди, — деди Абдулла Тангриев ҳаяжон билан. — Мақсадим — Лондон шаҳрида ўтказиладиган навбатдаги Олимпиадага муносиб тайёргарлик кўриш ва у ердан олтин медал билан қайтиш.

Давоми олтинчи бетда.

Хивалик санамлар. **М.АҲМЕДОВ олган сурат.**

РЕГИСТОНДА ЯПОН МУСИҚАСИ ЯНГРАДИ

Мусиқа ўз сеҳри билан элларни элларга, дилларни дилларга пайванд этади. Таралаётган ҳар бир куй ёки қўшиқда миллатнинг қалби, орзу-умидлари, кураш йўллари ўз аксини топади.

Самарқанддаги Регистон майдонида жаҳон мусиқа мероси ва маданиятига бағишлаб ўтказилган навбатдаги маданий тадбир қадим япон сарой мусиқасига бағишланди. Тадбир Японияда тузилган жаҳон мусиқа мероси концерти қўмитаси ҳамда Самарқанд шаҳар ҳокимлиги ҳамкорлигида ташкил этилди.

Мазкур қўмита аъзолари, Япониядан юртимизга келган 150 дан ортиқ саёҳатчилар, Япониядаги бир қатор сайёҳлик ва ахборот компанияларининг вакиллари, Самарқанд шаҳри жамоатчилиги вакиллари, мусиқашунослар созандаларнинг қадим япон чолғу асбобларида ижро этган куйларини, шунингдек, Самарқанд Санъат коллежи талабалари ижросидаги ўзбек халқ мумтоз куйларини мароқ билан тингладилар. Махсус қурилган саҳнада япон сарой мусиқасининг моҳир ижрочиси Токи Хидеки ўз маҳоратини намойиш этиб, илдизлари олис мозийга бориб тақаладиган "Гагаку" туркумига кирувчи куйларни ижро этди.

— Ҳукуматимиз жаҳон маданий меросини ўрганиш, қўллаб-қувватлаш ҳамда турли мамлакатлар, жумладан Ўзбекистон билан маданий ҳамкорлик алоқаларини олиб боришга, мусиқа санъати тарихини ўрганишга ва бу бебаҳо меросдан ёш авлодни баҳраманд қилишга алоҳида эътибор беради, — деб таъкидлади концерт ташкилотчиларидан бири Аичи Казуо. — Шу боисдан ҳам биз сарой мусиқасига бағишланган бу йилги концертлар туркумини Самарқанддан бошлашга қарор қилдик. Бунинг боиси, мамлакатимизда бу қадим шаҳар тарихига, темурийлар даври маданияти ва санъатига қизиқиш жуда катта. Бу ердаги маҳобатли ёдгорликлар, қўли гул усталарнинг ноёб истеъдоди билан амалга оширилаётган таъмир ишлари кишини ҳайратга солади. Самарқанднинг ҳар кўчасида мозийнинг нафаси уфуриб туради. Айни шу концертни тинглаш учун Япониядан кўплаб сайёҳлар келганлигининг ўзи фикримни исботлай олади. Навбатдаги концертларимизни келаси йили Жанубий Корея ва Хитойда ўтказишни режалаштирганмиз. Менга Бобур Шарипов раҳбарлигидаги ўзбек халқ чолғу асбоблари ансамбли ва Самарқанддаги Санъат коллежи талабаларининг ижроси маъқул бўлди. Мамлакатингизнинг мухлиси сифатида мен бу қадим диёрга яна кўп бор келишни орзу қиламан.

— Ушбу концертда фаол иштирок этганимиздан хурсандман, — дейди коллеж директори Исмоил Ибодов. — Япониялик машҳур санъаткорлар билан бир саҳнада куй ижро этиш талабаларимиз учун фойдали сабоқ бўлди. Муҳими, ҳар икки мамлакат куй-қўшиқларини тинглар экансиз, улар замиридаги уйғунлик, мусиқанинг бетакрор таъсир кучи кишини лол қолдиради.

Тадбирда Самарқанд шаҳар ҳокими З.Мирзаев иштирок этди.

ТОШКЕНТДА "БОЛТИҚ УЙИ" ТЕАТР-ФЕСТИВАЛИ

Ўзбекистон Ёшлар театри кўп йиллардан буён нуфузли жаҳон театрлари билан ҳамкорликда фаолият олиб бормоқда. Театр Ўзбекистон санъат арбоби Наби Абдураҳмонов бошчилигида мустақиллик шарофати билан Россия, Украина, Латвия, Исроил, Франция, Буюк Британия каби мамлакатлар театрлари билан ижодий алоқада янги-янги лойиҳалар асосида турли халқаро театр фестивалларида иштирок этиб, ўзбек маданиятига салмоқли ҳисса қўшиб келмоқда. Театр илк бор экспериментал (тажрибавий) театрлар 4-халқаро фестивалида (Миср), "Чеховни ижро этамиз" мавзуидаги Москва фестивалида ва 1993 йили биринчи мартда Тошкентда ўтказилган "Шарқ ва Ғарб театри" халқаро фестивалида қатнашиб, ўзига хос ижрочилик мактабига, ижодий йўналишга эга жамоа сифатида хориж театрлари эътиборини қозонди.

Бу эътибор Ёшлар театри ва унинг раҳбари Н.Абдураҳмоновни 1998 йили "Хумо" халқаро ёшлар театри фестивалини ташкил этишга ва унинг биринчи тадбирини пойтахтимизда ўтказишга даъват этди. 2000 ва 2002 йилларда яна юртимизда ўтказилган бу халқаро фестивалда хориж театрлари ҳам фаол қатнашдилар.

2003 йилдан бошлаб Ёшлар театри ҳар йили март-апрел ойлари Санкт-Петербургнинг "Болтиқ уйи" театр-фестивали қошида ўтказиладиган "Россия учрашувлари" халқаро театр анжуманининг мунтазам иштирокчисига айланди.

"Болтиқ уйи" театр-фестивали раҳбарияти Ёшлар театри билан ижодий алоқани янада мустаҳкамлаш мақсадида режиссёр Наби Абдураҳмоновни 2008 йилнинг бошида Т.Зулфиқоров асари асосида "Хўжа Насриддиннинг биринчи муҳаббати" спектаклини саҳнага қўйиш учун таклиф этган эди. Спектакл премераси шу йилнинг март ойида "Болтиқ уйи" театрида муваффақиятли ўтди.

Мана бугун эса шу театр ижодий жамоаси пойтахтимизда "Болтиқ уйи" Тошкентда" номли театр фестивалини юртдошларимизга тақдим этмоқда.

Театр-фестивал иштирокчилари Миллий театр саҳнасида "Насриддиннинг биринчи муҳаббати", "Илҳом" театрида "Олтин инсон" ва Ёшлар театри саҳнасида "Му она ва унинг дўстлари саргузаштлари" спектаклларини кўрсатадилар. Фестивалнинг охирги куни ўзбек санъаткорлари санкт-петербурглик театр ижодкорлари билан ҳамкорликда Ўзбекистон Ёшлар театрининг 80 йиллиги муносабати билан дўстлик тантанасини ўтказадилар.

Ана шу фестивал муносабати билан ўтказилган матбуот анжуманида "Халқаро Болтиқ фестивали маркази" жамғармаси директори Инна Стерлигова шундай деди:

— Тошкент шаҳрида "Болтиқ уйи" театр фестивали ўтказилиши тасодифий эмас. Бу Ўзбекистон Ёшлар театри билан кўп йиллик ижодий ҳамкорлик натижасидир. Бундай тадбирларни илғор хорижий театрлар билан уюштириш биз учун анъанага айланиб қолган. Биз ҳар икки-уч йилда бир марта жаҳон театрларининг истеъдодли режиссёрларини таклиф этамиз. Бу гал ҳам шундай бўлди.

Давоми иккинчи бетда.

ТАЛҚИНДА ЎЗЛИК ИФОДАСИ

Тақдимот

Куни кеча Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасида Ўзбекистон халқ ёзувчиси Пиримқул Қодиров таваллудининг 80 йиллиги муносабати билан чоп этилган "Меҳрга йўғрилган ижод" китобининг ҳамда Миллий кутубхона томонидан тузилган "Ҳаёт билан ҳамнафас ижод" деб номланувчи методик-библиографик қўлланманинг тақдимоти бўлиб ўтди.

Тадбирда сўзга чиққан адабиётшунос олим Абдуғафур Расулов шундай деди: "Меҳрга йўғрилган ижод" тўпламидан ўрин олган адиб ва мунаққидларнинг мақолаларида ёзувчи асарларининг муҳим йўналишлари акс этган. П.Қодиров асарлари ҳозиргача жаҳоннинг ўн-ўн беш тилига ўгирилган бўлса, аминманки келажакда бундан-да кўп тилларга ўгирилади. Пиримқул ака "ўзлиги"ни йўқотмаган ижодкорлардан. У тарихий сиймолар образи устида ишлар экан, улар талқинида ўзининг "ўзлиги"ни ҳам ифодалайди. Ижодкорни ўзгалардан ажратиб турувчи муҳим жиҳат ҳам шунда!" Шундан сўнг олимлар Тўра Мирзаев, Умарали Норматов, Абдулла Аъзам, Пирмат Шермуҳаммедов ҳамда Ўзбекистон халқ шоири Жуманиёз Жабборов, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимов ва бошқалар сўзга чиқиб, тўплам хусусидаги ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Тадбирда оқсоқол ёзувчимизнинг ўзи ҳам иштирок этди. Китобхонлар билан биргаликда бўлиб ўтган бу маросимни миллий кутубхона директори Абдусалом Умаров бошқарди.

ЮЗ БОР ЭШИТГАНДАН КЎРА...

Мулоҳаза учун мавзу

Бугунги кунда биз ёшларга яратилаётган имкониятлар, айниқса, иқтидорли навқирон авлод вакилларига бўлган эътибор таҳсинга лойиқ. Жумладан, талантли қизларимиз учун таъсис этилган Зулфия мукофоти, ёш ижодкорлар учун ҳар йили ўтказилаётган Зомин семинарлари, турли-туман давлат стипендиялари, "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати ва "Фонд форум"нинг турли танловлари ёшларимизга билдирилаётган юксак ишончнинг далилидир. Тўғри, буларнинг барчаси бизнинг ютуғимиз, фахримиз, ғуруримиз.

Лекин мени бошқа бир нарса ўйлантиради. Бугун маънавият, маънавиятли ёшлар, уларнинг ютуқлари ҳақида тўлқинланиб гапирамиз. Афсуски, ҳаммамиз ҳам бой маънавиятли, истеъдодли ёшлармиз, дея олмаймиз. Кўпгина тенгдошларимизнинг ўз маънавиятини бойитиш учун кутубхоналарга, театрларга, турли музейларга, зиёратгоҳларга тез-тез бориб туришга "вақт"лари йўқ. Айримларимиз бундай жойларга охирги марта қачон борганлигимизни эслай олмасмиз, балки. Чунки бизнинг бундан-да фойдалироқ, зарурроқ "юмушлар"имиз бор... Кутубхонага бориш, у ерда соатлаб михланиб ўтириб, китоб ўқиш, театр, музейларга тушиш, музей экспонатлари билан танишиш зерикарли гўё. Айниқса, адабиёт музейлари қуруқ қоғозлар-у китоблардан иборат, деб ўйлаймиз.

Йўқ, аслида ундай эмас экан. Чунки мен яқинда пойтахтимиздаги Ғафур Ғулом уй-музейини зиёрат қилиб, бу фикрнинг нотўғри эканига амин бўлдим. У ердан бир олам таассурот билан қайтдим.

Ғафур Ғулом уй-музейи икки бўлимдан иборат бўлиб, барча экспонатлар жуда яхши сақланган. Музей жойлашган майдон унчалик кенг бўлмаса-да, ҳовлида шинамгина боғ ва шоирнинг муаззам ҳайкали, устоз эккан мевали дарахтлар, изи қолган хонадон — буларнинг барчаси зиёратчилар кўнглида эзгу ҳисларни уйғотади. Камина музейни томоша қилар эканман, гўё хаёлимда XX асрдаги пойтахтимизнинг Эски шаҳар қиёфаси, маҳаллалари, ижтимоий-маданий ҳаёти, энг асосийси, устоз Ғафур Ғулом ҳақидаги китобларда ўқиганимиз, ТВ ва ОАВларидан билганимиздан кўра кўпроқ, жонлироқ тасаввурлар кўз олдимда гавдаланди. Устознинг гоҳ қувноқ, гоҳида маҳзун чеҳралари бир-бир намоён бўлаверди. Ҳайратланарлиси, кўпгина экспонатлар, яъни Ғафур Ғулом ўқиган қўлёзмалар, кийган кийим-кечаклари, дутор-у танбурлар, умуман, шоир фойдаланган барча буюмлар ҳалиҳамон аслидай турибди. Жумладан, мана бу занг соат, териб қўйилган шахмат доналари, косаю чинни пиёлалар. Бу чинни пиёлалардан устоз, унинг хонадонига ташриф буюрган азиз меҳмонлар чой ичишган! Мана бу кўзойнак ва биллур сиёҳдон шоирга умрбод ҳамроҳ бўлган. Шкафлардаги том-том китобларга қараб, устознинг умри шулар билан сермазмун ўтган, дея ўйладим. Ўйлаяпман-у, хаёлимда гўё устоз иш билан қаёққадир чиқиб кетганлару, ҳали замон келиб қоладигандай...

Музей директори Олмос Ғафуровна ҳам биздан қизиқарли суҳбатларини аямадилар. Бу эса, бизни янада тўлқинлантирди. Хуллас, музейдан ўзгача бир ҳислар билан, ажиб бир таассуротлар билан уйга қайтдим. Ва шунга ишончим комил бўлдики, юз бор эшитгандан кўра, бир бор кўрган афзал экан. Биз ёшлар энг фойдали сабоқни атоқли адибларимиз уй-музейларида ҳам олишимиз мумкинлигига иқрор бўлдим.

Наргиза НАЗАРОВА,
ЎзМУ ўзбек филологияси факултети магистранти

СИЗ "БУЮК"МИСИЗ?..

Амир Темур, Алишер Навоий, Бобур, Жалолиддин Мангуберди, яқин ўтмишдан Абдулла Қодирий, Чўлпон, Абдулла Қаҳҳор...

Бу рўйхатни яна узоқ давом эттириш мумкин. Халқимизнинг азиз фарзандлари номини келтираётганимнинг сабаби, уларнинг маънавий мероси, буюк кашфиётлари ҳар бир авлод учун ҳам сабоқ, ҳам ўрнак эканлигини эътироф этишдир. Бинобарин, бундай аждодларимизни "буюк" дея атасак бўлади.

Буюклик юксак иқтидор, жасоратли меҳнат, йиллар давомида Ватанга, миллат тараққиётига қилинган хизматнинг натижасидир. Афсуски, баъзан матбуотда, телевидение-радиода бу сўзнинг маъносига етмай, енгил-елпи қўлланилаётгани кишини ранжитади.

Октябр ойи якшанбаларидан бирида "Ўзбегим таронаси" радиосида бир эшиттиришни тингладим. Жамшид Хожиниёзов актёр Алишер Узоқов ва актриса Ойдин Юсупова билан суҳбат олиб борди. Радио-телевидение орқали тинимсиз реклама қилинаётган "Шабнам" филми ҳақида гап кетганда бошловчи: "ҳаттоки **буюк режиссёримиз** ҳам бу филмга юқори баҳо бердилар", деди. Буюк режиссёр... Рустам Саъдиев экан.

Тўғри, шоу-бизнес оламида тингловчи ёки томошабин билан тил топиш йўлида изланаётган режиссёрларимиз меҳнатини қадрлаймиз. Бироқ, уларни буюк деб аташ ўринли бўлмаса керак? Кино соҳасида маълум ютуқларга эришаётганимиз рост, аммо буюк ишлар ҳали олдинда эканлиги ҳам бор гап.

Бундай мисолларни ҳаётимизда кўп бор учратамиз. Икки ёшнинг висол оқшомларида баъзи тили бурро ўртакашлар "Кутиб олинг, эстрада санъатимизнинг ёрқин юлдузи, буюк хонандамиз ташриф буюрдилар" ёки "Эндиги навбат буюк қўшиқчимизга" дея бу сўзни бемалол ишлатаверишади. Даврага йиғилганлар эса, ўртакашнинг бу гапини олқишлаб, юлдузлик касалини янада кучайтиришади. Бошқа бир мисол. Ўзини тижорат соҳасига урган бир йигитнинг уйида ҳовли тўйи бўлаётганди. Дастурхонга ҳаддан зиёд ноз-неъматлар қўйилган, хизмат қилаётганларнинг қўли-қўлига тегмайди. Бир пайт маҳалладош йигитлардан бири сўз олиб, зиёфат бераётган йигитни таърифлай кетди:

— Дўстим, сиз буюк инсонсиз, буюк ишларни амалга оширмоқдасиз, сиз билан бир маҳаллада яшаб, бир дастурхон атрофида жам бўлиб ўтирганимиздан бениҳоя хурсандмиз. Раҳмат сизга...

Бунисига нима дейсиз? Кимдир менинг бу эътирозларимга қўшилмас, аммо одамларни тарифлашдаги бу "ҳотамтой"лигимиз кейин-кейин дурустгина ташвишга айланади. "Буюк" деб эътироф этилган санъаткор эрта-индин ўзини чиндан ҳам буюк деб ҳисоблайди, оёғи ердан узилади. Буюклик либоси кийгизиб қўйилган тижоратчи ўзини ҳар кўчага уради. Шундай экан, бу нохушликларга шерик бўлиб қолмаслик учун ҳар сўз, ҳар иборани ўрнида ишлатганимиз маъқул.

Нафиса ИСМАТУЛЛАЕВА

ОБУНА ДАВОМ ЭТМОҚДА

Эрталабданоқ матбуот дўконига югурасиз.
Эҳ, яна улгурмайсиз.
Сиздан чаққонроғи илиб кетган бўлади.
Бир ҳафта хунобингиз ошиб юради.
Келаси жума — яна шу аҳвол.
Ундан кўра, югурмай-нетмай, асабингизни бузмай узоқ йиллик ҳамроҳингиз бўлган «ЎзАС»га **ОБУНА** бўлиб қўя қолмайсизми?
Газета ўзи эшигингизни тақиллатиб келаверади.
Нашр кўрсаткичи — 222.

"АСАКАБАНК": ишонч, унум, даромад!

"ҒАЛЛАБАНК": сиздан ҳаракат, биздан барака!

Илм — ўзни билмакдир

МУАЛЛИМЛИК САОДАТИ

Мактаб — ёшларга илм ўргатиш билан бирга ҳаёт сабоқларидан илк таълим ва тарбия берувчи даргоҳ ҳамдир. Истиқлол йилларида элимиз фарзандлари қалбида Ватан туйғусини шакллантириш борасида муаллим ва мураббийлар зиммасида катта вазифалар турибди. Президентимиз ташаббуси билан қабул қилинган «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури халқ таълими тараққиётида муҳим омил бўлаётир. Бу муҳим аҳамиятга молик ҳужжатлар асосида давлат таълим тизимининг аниқ дастури ишлаб чиқилган. Яъни таълимнинг беш таркибий қисмдан иборат миллий модели яратилган. Булар — шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқаришдир.

Мазкур қонун ва дастур асосида фаолият юритаётган мактабимиз жамоаси ҳамкору ҳамнафас бўлиб, жамоада соғлом маънавий ва ижодий муҳит яратишга ҳаракат қилмоқда. Бугунги шиддаткор давр шуни тақозо этади. Президентимизнинг «Юксак маънавият — енгилмас куч» китобида чинакам маънавиятли ва маърифатли инсонгина ўз миллий қадриятлари, ўзлигини англай олиши, Ватанимизнинг жаҳон миқёсида муносиб ўрин эгаллаши учун фидойилик кўрсатиши мумкинлиги алоҳида таъкидланган. "Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди — бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси", деб ёзади Юртбошимиз мазкур асарда. Муаллимларимиз бу жараёнга катта аҳамият бериб, аввало ўзларида чин мураббийлик иқтидорини шакллантиришга ҳаракат қиладилар. Фарзандларимизга таълим ва тарбия беришда "ҳар бир бола тимсолида аввало шахсни кўра олиш зарур"лигига эътибор қаратамиз. Шунга эришсаккина ўқувчиларда мустақил ва эркин фикрлаш кўникмасини ҳосил қилиш мумкин.

Янги ўқув йили арафасида мактабимиз яхши таъмирланиб, синфхоналар замонавий ўқув қуроллари, асбоб-ускуналар билан тўлиқ жиҳозланди. Кимё, физика, меҳнат таълими, чизмачилик, лингафон хоналари зарур таълим воситалари билан, кимё ва физика фанлари амалиёти хоналари эса экологик ва хавфсизлик шартларига мос ҳолда махсус жиҳозлар билан таъминланди. Турли тадбирларга мўлжалланган фаоллар ва спорт зали ҳам янги жиҳозлар билан безатилди. Спорт майдони янада обод қилинди.

Ўқувчиларимиз маънавий-маърифий ва педагогик йўналишдаги барча тадбирларда фаол иштирок этишади. Мактаб шаҳар марказида жойлашгани учун бу даргоҳда амалга оширилаётган ишлар ҳамманинг кўз ўнгида. Озодалик ва тартиб-интизомга жиддий аҳамият берамиз.

Мактабимиз инклюзив таълимга ўтиши муносабати билан ижтимоий ташаббусларни қўллаб-қувватлаш фонди кўмагида эътиборга молик ишларни амалга оширмоқда. Ҳомий ташкилотлар ободонлаштириш ишларида мунтазам ёрдам кўрсатишмоқда. Бу борада Муборак газни қайта ишлаш унитар корхонаси ва бошқа ташкилотлардан миннатдормиз.

Бугун мактабимизда таҳсил олаётган ўқувчиларга қирқдан ортиқ тажрибали муаллимлар сабоқ беришади. Уларнинг кўплари турли танловларнинг ғолиби. Кимё муаллими Элмира Ҳасанова республика танловида ўз фани бўйича ғолибликни қўлга киритган. Биология ўқитувчиси Зебо Ҳусанова ҳамда она тили ва адабиёт муаллими Маърифат Назировaларнинг тажрибалари вилоятнинг бошқа мактабларида ҳам қўлланмоқда. Ижодкор муаллим Лобар Турсунова ҳам кўрик-танловлар ғолиби. Яқинда унинг шеърий тўплами нашрдан чиқди.

Бу йил «Ёшлар йили» давлат дастури асосида мактабимиз иш режасига бу борадаги қатор тадбирларни киритганмиз. Кўпгина фанлар бўйича очиқ дарслар ўтиш кўзда тутилган. Унда илғор педагогик технологиялар асосида фаолият юритаётган Меҳрибон Набиева, Муҳайё Абдуазизова, Гавҳар Саидхонова каби ёш муаллим ва мураббийларнинг тажрибаларини оммалаштириш ниятидамиз.

Иқтидорли болалар истеъдодини камол топтиришга алоҳида ғамхўрлик қилинади. Уларнинг ҳар бири билан фан ўқитувчилари алоҳида машғулот олиб боради. Шу йил битирувчи синф ўқувчимиз Аббос Пардаев информатика йўналиши бўйича "Келажак овози" танловида иштирок этиб, вилоят кўламида ғолиб бўлди ва компьютер билан мукофотланди.

Ҳамюртимиз, марҳум адиб Самар Нуров ҳаётлик чоғида мактабимизга жуда кўп келар, адабий учрашувлар, турли китоблар тақдимотларини ўтказишга кўмаклашарди. Ҳозир ўқувчиларимиз Самар Нуров хонадонидаги боғ ишларини оталиғига олишган. Мактабда маънавий муҳитнинг шаклланишида Самар Нуров бошлаб берган хайрли анъанани давом эттириш, таниқли ижодкорлар билан учрашув ва мулоқотлар ўтказиш муҳим ўрин тутади. Тез-тез янги китоблар тақдимотлари, адабий учрашувлар ўтказиб туриш яхши анъанамиз. Бу тадбирларда ёзувчи ва шоирлар, санъаткорлар фаол иштирок этишади.

Шуни ҳам айтмоқчиманки, муаллимларимиз ва ўқувчиларимиз орасида "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" ҳафталигининг мухлису обуначилари жуда кўп. Газетада эълон қилинаётган ижтимоий-иқтисодий, экология ва маънавиятга доир чиқишлар, мунтазам ёритиб бориладиган адабий жараён ва санъат янгиликларини ҳаммамиз хуш кўриб ўқиймиз. Муаллимларимиз ўз савияларини ошириш учун газета саҳифаларидаги чиқишларга тез-тез мурожаат қиладилар.

Ижтимоий ташаббусларни қўллаб-қувватлаш фонди томонидан амалга оширилаётган хайрли ишлардан бири — имконияти чекланган болаларни умумтаълим мактабларида ўқитиш юзасидан инклюзив таълим бўйича тажрибалар учун бизнинг мактаб танлангани ҳам бежиз эмас. Ўтган йил октябр ойида мазкур фонднинг тақдимоти бўлиб ўтган эди. Соғлиқни сақлаш, таълим, ижтимоий кўмак, ижтимоий инфратузилма, экология фонднинг асосий йўналишларидан ҳисобланади. Худди шунингдек, мамлакатимиз ҳудудида инклюзив таълим бериш учун аралаш гуруҳлардан иборат мактаб ва болалар боғчалари тузиш таълим тизимидаги ишларнинг энг хайрлиси бўлмоқда. Бу лойиҳани амалга оширишдан кўзланган мақсад ҳам соғлигида нуқсони бўлган болаларни соғлом болаларга қўшиб ўқитишни ташкил этиш ва шу жараёнда болалар ўртасида ўзаро ҳурмат ва меҳр-шафқат муҳитини шакллантиришдан иборат. Бундай болалар асосан алоҳида махсус мактабларда ўқитилгани учун улар кўп ҳолларда ўзларини камситилгандек ҳис этиб, диллари ўксирди. Ҳозирча бошланғич синфларимизда ўнга яқин шундай болалар таҳсил олмоқда. Мазкур фонд тавсиясига кўра, Япония элчихонаси таъсис этган махсус грантни ҳам қўлга киритдик. Бу грантни ютиш учун кўп тер тўкишга тўғри келди. Сабаби у мактабимиз учун янги асбоб-ускуналар сотиб олиш ва замонавий технологияларни қўллашга эришишда катта имкониятдир.

Мен касбдошларимизнинг кўпчилигини фидойи устозлар, чин мураббийлар деб биламан. Зеро, мураббийлик фидойиликни тақозо этади. Истиқлол яратган имкониятлардан баҳраманд ҳар бир устоз, мураббий каби шинам ва ёруғ, замон руҳида жиҳозланган озода синфхоналарда элимиз фарзандларига сабоқ бераётганимиздан фахрланамиз. Уларни улуғ Ватанимизга муносиб юксак ақл-идрокли фарзандлар сифатида камолга етказиш бизнинг муаллимлик бурчимиз, саодатимиздир.

Сония ТОШЕВА,
Қарши шаҳридаги 10-умумтаълим мактаби директори

КЎЗОЙНАК

Адаб, одоб ва одам

Ҳаким ота Абдуносирни боши узра кўтариб, эркалатаётганида бехосдан кўзойнагини тушириб юборди. Бетон йўлакчага тушган кўзойнак чил-чил синди. Отахон шиша парчаларини териб оларкан, энди бунақа кўзойнакни қаердан олиш ҳақида ўйларди.

Кўзойнаксиз Ҳаким отага қийин бўлади. Умрини зиёга бағишлаган одам ўқимасдан туролмайди-да. Унинг севимли одати китоб ўқиш, газета варақлаш. Суйган ишингдан мосуво бўлганингдан сўнг, бу ёруғ олам ҳам кўзингга зимистон бўлиб кўринар экан. Уйининг ёнида кўзойнак сотадиган дўкон бор. Аммо отахонга зарури у ерда топилмайди. Ҳатто вилоят марказидаги дўконларда ҳам бунақаси сотилмас экан. Тошкентда ишлаётган ўғилларига илтимос қилиб, махсус ойнадан қилинган шу кўзойнакни топтириб келганди.

Ота кўзойнак синиқларини кичкина пакетчага солиб, Тошкентдаги ўғилларига бериб юбораркан, ҳамқишлоқ болага қаттиқ тайинлади: "Мана шу ойнадан тайёрлангани бўлсин, бошқаси менга тўғри келмайди. Иложи бўлса, эртагаёқ бирон бир киракаш ҳайдовчилардан бериб юборсин. Илтимос ўғлим, ёдингдан чиқмасин!"

Орадан бир ой ўтдики, болалар кўзойнакни жўнатишмади. Ҳаким ота ғамгин бўлиб қолди. Китоб ўқий деса, кўз қурғур ўтмайди. Бошқа юмуш билан шуғулланишга иштиёқ йўқ. Набирасини бағрига олганча хаёл суришдан нарига ўтолмайди. Одам кексайганидан кейин инжиқ бўлиб қоларкан...

Уйда бир ўзи ўтириб, раҳматли хотини Раънохонни кўп эслайди. Улар олийгоҳда бирга ўқиган, бир-бирларини обдон ўрганиб, сўнг турмуш қуришганди. Талабалик йилларида уч фарзанд кўришди. Ҳам талабалик юки, оналик ташвиши Раънохонни анча қийнаб қўйган эканми... Бунинг устига Ҳаким институтдан сўнг илмий иш қилди. Ҳамма ташвишни хотинининг зиммасига юклаб қўйганини кейинроқ англади. Кундузлари кутубхонада китоб титкилар, кечалари илмий иш билан банд бўларди. Минг машаққат билан диссертация ҳам ёқлади. Ўша куни Раънохоннинг севинганини кўрсангиз эди. Ҳомиладор, камқон бўлса-да, меҳмонларга ярим тунгача хизмат қилди.

Умр деганлари нуқул шодликдан иборат эмас экан. Тўртинчи фарзандни дунёга келтираётиб Раънохон чин дунё томон учди-кетди. Айрилиқ изтироби соя солган оиладан бахт йироқлашгандай эди. Чақалоқни вояга етказиш қанчалик азоб эканлигини билмас экан. Бироқ чидади, турмуш ўртоғининг руҳини шод қилиш, оталик бурчини бажариш учун тунни тонгга улади. Бир зумгина мизғиб олар, боласига бирон-бир егулик тайёрлар ва яна китоб титкиларди. Ёлғиз қалбининг суянчиғи ҳам, юпанчи ҳам китоб бўлди. Қанчалик насиҳат қилишмасин, бошқа уйланмади. Тўрт боласини ўзи емай едирди, киймай кийдирди. Фарзандлари билимли, соғлом бўлиб улғайишди. Олийгоҳларда таҳсил олиб, Тошкентда қолиб кетишди. Ёлғиз эркатойи Одилжон у билан қолди. Уйланди, фарзандли бўлди. Келини Зоҳидахон ҳам эсли-ҳушли, отахоннинг кўнглига қараб иш тутади. Унинг қайсидир фазилатлари Раънохонни эслатади. Қизиқ, ундайин тиниб-тинчимас, покиза аёл дунёга яна келармикан?

Ота Аллоҳдан зурриёдларига умр, ризқ-насиба сўраб тонг оттирди. Аксига олиб Одилжон ҳам хизмат сафарига кетган. У бўлганда Тошкентга бир кунда бориб келарди.

Ҳаким ота баъзан санчиб қўядиган юрагини чангаллаганча хомуш ўтирарди. Кунлар шу тарзда ўта бошлади. Зийрак келин қайнотасининг нимадандир хафа эканлигини сезгач, эри келиши билан унга бор воқеани айтиб, қандай бўлмасин битта кўзойнак топиб келишни сўради. Одилжон бўш вақти йўқлигини айтиб, хижолатомуз бош чайқади.

Хуллас, орадан ойлар ўтди. Ўғиллар кўзойнакни юборишмади, Одилжон бўш вақт тополмади. У отасининг соғлиги ёмонлашаётганини сезгач, дўхтирларга кўрсатди. Юрак хуружи кучаяпти, қаттиқ сиқилишдан бўлса керак, дейишди улар. Одилжон ҳамма ишини йиғиштириб, Тошкентга, акаларининг ёнига жўнади.

Бир-бирларини роса соғинишган экан, бир неча кун мириқиб суҳбатлашишди. Театрга боришди, концертга тушишди. Шаҳар барибир шаҳар-да: барча нарса муҳайё, кечаси ҳам ҳаёт қайнайди. Одилжонга "Бухоро" чойхонасидаги суяги олиб пиширилган балиқ, ғиждувонча кабоб бирам ёқдики...

... Одилжоннинг кечикиши отани хавотирга солди. "Ошқозони оғриб турарди, ишқилиб касал-пасал бўлиб қолмадимикин", дея кўзидан уйқуси қочди.

Кайфу сафодан мириқишгач, Одилжон акалари билан бориб махсус жойда битта эмас иккита кўзойнак ясатишди. Отамизни хурсанд қиламиз, деб учовлон йўлга тушишди.

Кун чошгоҳдан оғаётганда маҳаллага кириб келдилар. Уйлари олдида тумонат одамни кўриб, фарзандлари довдираб қолишди. Ҳовлининг ўртасида йиғлаб ўтирган Зоҳида келин уларга қараб ҳам қўймади...

Обиддин МАҲМУДОВ

БУЛОҚДАН СУВ ИЧГАНДА...

ОТА

Ота — осмон, ота — денгиз,
Майли унда сузингиз.
Чўкмагайсиз қанча оғир
Бўлса ҳамки юкингиз.
Ота бир тоғ, елкасига
Чиқаверинг тирмашиб,
Юлдузларга қўл узатинг,
Ойга чиқинг чирмашиб.
Ота чўнг тош, ёғаверинг
Қору ёмғир, дўл бўлиб,
Чақмоқ бўлиб чақинг кўкда,
Қирда яшнанг гул бўлиб.
Эсон-омон ўтсангиз бас,
Мурод манзили сари.
Ота хурсанд, сизга насиб
Қилса мақсад гуллари!

ОНА ВАТАННИ ЎЙЛА

Булоқдан сув ичганда
тоғ эсингдан чиқмасин,
Чакканга гул таққанда
боғ эсингдан чиқмасин.

Сенга ҳарфни ҳижжалаб
ўргатганни унутма,
Тил бериб, ҳар бир сўзни
куйлатганни унутма.

Ушалганда иссиқ нон
сахий қўлни эслагин,
Тўкин кунларга етган
оғир йўлни эслагин.

Тўйчи ҳофиз "Ушшоғ"ин
тинглаганда фикр қил,
Навоийдек бобомиз
борлигига шукур қил.

Барно экан бўй-бастинг
ота-онанг ёдда тут,
Ўтган шод-қувноқ кунинг —
хонадонинг ёдда тут.

Олисга қилсанг сафар
соғлом юр, танни ўйла,
Келсанг, бағрига босар,
она Ватанни ўйла!

Баҳром МАҲМУД

ЭҲТИЁТ БЎЛГАН ЯХШИ

"Сув балосидан, ўт балосидан асрасин" деган нақл бежиз айтилмаган. Эҳтиётсизлик ёки бошқа бирор сабаб туфайли чиққан ёнғин оқибатида нафақат моддий зарар етиши, инсон ҳаёти ҳам завол топиши мумкин.

Ёнғинларнинг аксарияти фуқаролар турар жойларида юз бераётганини алоҳида таъкидлаш жоиз. Зеро, газ ва электр асбобларидан нотўғри фойдаланиш, масъулиятсизлик, қаровсизлик, бефарқлик, умуман ёнғин хавфсизлигининг оддий қоидаларига риоя қилмаслик оқибатида уй-жойларда ёнғин чиқиш ҳоллари кўплаб учрамоқда.

Айниқса, кузги мавсумда бир қатор ижтимоий, тиббий, маиший омиллар боис ёнғин чиқиши эҳтимоли анча кучаяди. Аввало, кузги-қишки иситиш даврида ёнғин хавфсизлигини таъминлаш чораларини янада кучайтириш лозим. Хусусан, мактабларда, болалар ўртасида ёнғин хавфсизлиги қоидаларини кенг тарғиб қилиш, тушунтириш ишларини олиб бориш мақсадга мувофиқ. Носоз электр асбобларидан фойдаланувчи катта ёшдагилар ҳам эҳтиётсизлик, лоқайдликдан ўзларини тийишлари керак.

Ўтган ишга пушаймон қилгандан кўра, кўнгилсизликнинг олдини олган маъқул.

Н.УМАРХЎЖАЕВ

Халқаро ҳаёт

ВАҚТ ЯНА ҲАКАМЛИК ҚИЛАДИ

Америкада навбатдаги Президентлик сайлови ниҳоясига етди. Ҳар икки номзод ўртасидаги кураш демократлар партияси номзоди Барака Обама фойдасига ҳал бўлиб, у келгуси йилнинг январ ойидан бошлаб Оқ уйни расмий равишда эгаллайди. Республикачилар, гарчи сўнгги дақиқаларгача ғалаба умидида яшаган бўлсаларда, мағлубиятни тан олишга мажбур бўлдилар.

Сиёсий кузатувчилар демократларнинг Оқ уйга келиши тасодифий эмаслигини таъкидлашмоқда. Бу фикр сайлов якунидан анча аввал ҳам айтиб ўтилди. Чунки мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида жиддий янгиланиш эҳтиёжи аллақачон кўзга ташланган, ички ва ташқи сиёсатда, давлатлараро муносабатларда, яқин қўшничилик алоқаларида янги қарашларга эга янги лидер кутилаётганди. Сайловчилар, айниқса ёшлар ўзларига бевосита тааллуқли кўплаб нарсаларнинг ўзгариши ёки янада такомиллашишини исташаётганди. Бу истак кейинги тўрт йил ичида сезиларли даражада кучайди. Сиёсатдонлар овоз берувчиларнинг бу галги фавқулодда фаоллигини айни шу ҳолат билан боғламоқдалар.

Республикачилар Оқ уйда яна тўрт йилга қоладиларми ёки иссиқ ўринларини демократларга бўшатиб берадиларми, деган савол кейинги бир йил ичида АҚШнинг ўзида ҳам, унинг ташқарисида ҳам жиддий баҳс-мунозараларга сабаб бўлди. Боиси, бугунги дунёнинг умумий муаммолари, глобаллашув жараёнининг моҳияти шундаки, эндиликда бир жойда эсган шабада ўша пайтнинг ўзидаёқ бошқа бир жойда ҳам сезилади. Яқинда бўлиб ўтган, нохуш акс-садолари Европа, Осиё мамлакатларига ҳам етиб келган молиявий танглик бу фикрнинг исботи бўла олади. Бу танглик эндиликда дунёда қитъалар, давлатлар, турли босқичдаги миллий иқтисодларнинг умумий манфаатларига мос янгича молиявий тартиб, қонун-қоида ўрнатиш пайти келганлигини ҳам кўрсатди. Соҳа мутахассисларининг фикрича, дунё молиявий муносабатларининг бир жойдан туриб бошқарилиши гоҳо сунъий инқирозларни ҳам юзага келтириши мумкин экан.

Ўтаётган йилнинг якунланишига яна икки ой муддат бор. Аммо ваколатли сиёсатдонлар ҳозирнинг ўзидаёқ республикачиларнинг сўнгги саккиз йиллик фаолиятини ҳисоб-китоб қилишни бошлаб юбордилар. Бу йиллар ичида Америка халқи қандай ютуқларга эришди, мамлакатнинг дунё миқёсидаги нуфузи, иқтисодий қудрати, халқнинг маънавий-руҳий ҳолати Билл Клинтон даврига нисбатан қайси томонга қараб ўзгарди? Бу саволлар, биринчи навбатда оддий америкаликларни қизиқтиради ва, табиийки, бошқаларни ҳам бефарқ қолдирмайди.

Кузатувчилар фикрича, сўнгги саккиз йиллик муддат Американинг дунёнинг етакчи давлати сифатидаги обрў-эътиборига озроқ путур ҳам етказди. "Совуқ уруш" сиёсати барҳам топганидан кейин мамлакат ҳукмрон доиралари нуқтаи назарида юзага келган яккаҳокимлик мақомидан келиб чиққан ҳолда олиб борилган "шиддатли" ташқи сиёсат кутилган натижани бермади. Бунда Оқ уй маъмурларининг ҳар бир жойнинг, мамлакатнинг у узоқ ёки яқинда бўлсин, катта ёки кичик бўлсин, озми-кўпми давлатчилик анъаналари, шу анъаналар асосида танлаган миллий ривожланиш йўли, халқининг яшаш тарзи, дини, маданияти ва яна иззат-нафсонияти ҳам борлигини ҳисобга олмаганлари панд берди десак, хато бўлмайди.

Оқ уйда ўта тор доирада ишлаб чиқилган режага кўра, Қўшма Штатларнинг Ироққа бостириб кириши Америка халқи олдида Буш маъмуриятининг нуфузини ошириши, демократик тамойиллардан чекинаётган тузумлар, тинчликка раҳна солаётган кучлар олдида эса бу маъмуриятнинг қатъиятини, ҳарбий қудратини намойиш қилиши лозим эди. Аммо бундай бўлмади. Ироққа қарши коалиция жангчилари орадан неча йиллар ўтса-да, у ерда тахмин қилинган, американликлар онгида Ироққа нисбатан қўрқув ва нафрат уйғотган оммавий қирғин қуроллари сақланаётган омборларни топа олмадилар. Аммо мамлакат ҳаёти бутунлай издан чиқди, сон-саноқсиз одамлар қурбон бўлди. Бу урушга 2 – 2,5 триллион доллар маблағ сарфланди. Ироққа адолат ўрнатиш учун келган 4 мингдан ортиқ аскарларнинг ҳаётига шу ерда нуқта қўйилди.

Сайлов муносабати билан оддий америкаликлар кўп нарсаларни бир-бирига қиёслашди. Жумладан, Жорж Буш дастлабки сайловда ғолиб келиб, Билл Клинтоннинг ўрнини эгаллаганида мамлакатнинг бюжети нисбатан бақувват ва соғлом эди. Эндичи? Биргина федерал қарзнинг ўзи бир неча триллион доллардан ошди, ишчи ўринлари 1,5 миллионга қисқарди. 2007 йилнинг бошида Америка халқига қилган мурожаатнутқида Президент ўз маъмурияти олдида халқаро терроризмга қарши кураш, Ироқдаги урушни ғалаба билан якунлаш, мамлакат иқтисодиётини янада мустаҳкамлаш, энергетика хавфсизлигини таъминлаш, тиббий хизматга доир имтиёзларни йўлга қўйиш ва ҳоказо вазифалар турганлигини маълум қилган эди. Аммо бу мақсадларга эришишда сезиларли силжиш бўлмади.

Кузатувчилар номзодларнинг бу галги беллашуви ниҳоясига етмасиданоқ, аввалги сайловларда бўлиб ўтган баъзи англашилмовчиликларни назарда тутган ҳолда, мамлакатда Президентлик сайловини ўтказиш, хусусан сайловчиларнинг овозини санаш тартибларини жиддий ислоҳ қилиш зарурлигини таъкидлашди. Чунончи, сайловларга кўмаклашувчи комиссиянинг собиқ аъзоси Пол де Грегорио "Биз сайловларда ҳануз биринчи жаҳон уруши йиллари қўлланилган усуллардан фойдаланиб келмоқдамиз" деса, сайлов технологиялари бўйича йирик мутахассис Рой Солтмен ҳар бир штатда партияларга тегишли ёки тегишли бўлмаган бирор бир орган бўлиши ва у сайлов жараёнини кузатиб бориши лозимлигини таъкидлаб, "Бу масалада биз бошқа демократик мамлакатлардан анча орқада қолиб кетганмиз", деган фикрни олға суради.

Сайлов якунланди. Барака Обама "Биз Американи янгилаймиз, дунёни ўзгартирамиз", дея ўз тарафдорларини ишонтира олди. Унинг бу ниятлари нечоғли амалга ошишини вақт кўрсатади.

А.МЕЛИБОЕВ

Мулоҳаза учун мавзу

"ЖУМОНГ"ГА ЯҚИНЛАШИБ...

«АЛПОМИШ»ДАН УЗОҚЛАШМАЙЛИК

Ҳар бир халқ оғзаки ижодида асрлар мобайнида улуғлаб келинган қадриятлар, урф-одат ва анъаналар акс этиши табиий. Фолклорда ифодаланилган ғоялар халқ мифологияси билан боғлиқ. Халқимиз мифологик қарашлари асосини эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги кураш, эзгуликнинг ёвузлик устидан ғалабаси ташкил этади. Буни биз халқ оғзаки ижодидаги барча асарларда: эртак ва достонлар, афсона ва ривоятлар, мақол ва топишмоқлар, ҳатто латифаларда ҳам кўришимиз мумкин.

Халқнинг эътиқодий тушунчалари, баҳодирона ўтмиши, умуман, халқ сифатида мавжудлигини ёрқин акс эттирувчи жанрлардан бири бу қаҳрамонлик эпосларидир. Эпос бу — халқнинг ҳужжати. Маълумки, ҳужжат муайян шахс ёки мамлакат билан боғлиқ барча жиҳатларни ўзида ифодалайди. Шу маънода эпос ҳам халқнинг ўтмиши, маънавияти, қадриятлари, юксак руҳининг инъикосидир.

Асрлар мобайнида халқимиз қалбидан чуқур жой олиб келаётган "Алпомиш" достонини ўзбек халқининг ҳужжати, дейиш мумкин. Унда ўзбекка хос барча сифатлар ўз ифодасини топган.

Ўзбек борки, бошқалар у ҳақда ёмон фикрда бўлишини истамайди. Гарчи етти ёт бегона бўлса-да, ўша одамда ўзи ҳақида ёмон таассурот қолдирмасликка ҳаракат қилади. Ҳар бир қадамини: "Одамлар нима дейди?", деган истиҳола билан босади. "Ким нима деса деяверсин", деган қараш ўзбекка хос эмас. Унинг учун халқнинг фикри муҳим.

"Алпомиш" достонида келтирилишича, Бойбўри билан Бойсари фарзандсизлик тақдирига кўниб яшаб юришганда, ўн олти уруғ Қўнғирот элининг бир тўйига бориб қаттиқ ранжишади. Халқнинг уларга нисбатан эътиборсизлигини кўриб: "Бизлар келсак отимизни ушлар эдинглар, кўнглимизни хушлар эдинглар, остимизга либосни ташлар эдинглар, бу дафъа биздан нима кўтоҳлик ўтди, бизни бундай беҳурмат қилдинглар?", деб сўрашади. Шунда эл орасидан бир чапани туриб жавоб беради: "Бул тўй ўғиллининг ўғлидан, қизлининг қизидан қайтади, сенинг нимангдан қайтади? Биз сенинг давлатингдан бўлиб оламизми?". Бу гапларни эшитиб, бекларнинг орияти қўзийди. Элнинг фикрини эшитиб, "Биз ҳақимизда шундай ўйлашаркан", дея бу юришни ўзларига ор билишади. Яна бир мисол. Бойсари акаси билан аразлашиб Чилбир чўлига кетиб қолганда, қалмоқлар унинг бошига не кўргуликларни солса-да, ўз юртига қайтмайди. "Қайтиб борсам эл нима дейди, охири қайтиб келаркансан, кетиб нима қилардинг?", деган таъналарни эшитишдан кўра бегона юртда яшашни афзал кўради.

Ҳозирда бундай қадриятлардан узоқлашиб кетаётгандаймиз. Кўча-кўйда, жамоат жойларда кимдир бизга қилаётган ишимиз ё гапираётган гапимизнинг нотўғрилигини айтса ёки кийинишимиз, муомала маданиятимиздан нолиб танбеҳ берса, "сенинг нима ишинг бор", қабилида ўз билганимиздан қолмаймиз. Аждодларимиз минг йиллар мобайнида қадрлаб келаётган халқ фикрига мувофиқ иш тутиш, катталар сўзига амал қилиш, бировда ўзи ҳақида ёмон таассурот қолдирмаслик, ўз манфаатини халқ манфаатидан устун қўймаслик каби юксак қадриятларни четга суриб, ғарбча эгоизм ортидан кўр-кўрона эргашаётгандаймиз.

Яқинда телеэкранларда намойиш этилган "Жумонг" сериалини каттаю кичик севиб томоша қилдик. Ундаги жанговор руҳ, уруш лавҳалари, айниқса, болалар онгида анчага муҳрланиб қолгандек. Сериал қаҳрамонларига тақлид қилиб, болалар ўртасида қиличбозлик, найзабозлик ўйинлари авж олди. Ўз-ўзидан маълумки, бу жараёнда ўйинчоқ ишлаб чиқарувчи корхоналар бозори ҳам чаққон бўлди. Қаерга қараманг, "Жумонг"нинг суратлари. Плакатларда, дафтар муқоваларида, ҳатто ширинликлар қоғозида ҳам "Жумонг"! Болаларни-ку тушунса бўлади, аммо катта ёшдагиларнинг қўл телефонларидан янграётган "Жумонг"нинг овозини эшитиб, ҳайрон қоласиз.

Тўғри, сериалнинг ижобий жиҳатлари ҳам талайгина: ҳалоллик, мардлик, ватанпарварлик ва ҳоказолар. Лекин бу сериал бизнинг руҳимизга тўла мос келмайди. Бизда одамлар ўртасидаги низоларни қон тўкиш билан эмас ҳамиша тинч йўл билан ҳал қилишнинг чорасини излашган. Буни халқ достон ва эртакларида, ривоят ва мақолларида ҳам кўрамиз. "Тоғ тоққа қовушмайди, одам одамга қовушади", "Бир кун уруш бўлган уйдан қирқ кун барака кўтарилар", "Бўлинганни бўри ер, айрилганни айиқ", "Қонни қон билан ювилмайди", "Ўт аланга билан ўчирилмас" каби мақоллар халқни аҳил бўлишга, ўртадаги низоларни муроса йўли билан бартараф этишга ундайди. Бу ғоя "Алпомиш"да ҳам кўп кўзга ташланади. Бойсари акасидан ранжиб қалмоқ элига кетишидан олдин халққа маслаҳат солганда, халқ уни акаси билан аҳил бўлишини маслаҳат беради. Ёки Барчинга қалмоқ алплари совчи бўлиб келганда ҳам, улардан қутулишнинг тинч йўлини излашади.

Мақсадимиз ўзга халқлар қадриятларини камситиб, ўзимизникини улуғлаш эмас, балки ўз ўтмиш анъаналаримизни унутмасликка даъват этиш. "Жумонг" сериалини кўрган ўзбек болаларидан корейс халқининг тарихи, қаҳрамонлари ҳақида сўрасангиз, ҳеч ўйланмасдан жавоб бера олишади. Лекин Алпомишнинг ҳатто ким эканлигини билмайдиган ўзбек боласини кўриб, ажабланмай иложимиз йўқ. Шундай лаҳзаларда кўнгилда, наҳот "Алпомиш" унутилиб кетади, деган хавотир кечади.

Зарина РАҲМОНОВА,
ЎзМУ ўзбек филологияси факултети магистранти

Мирпўлат МИРЗО

БОҒЛАР ЙЎЛАГИДА ДИЛГИР ЮРАР КУЗ

Қовжираб тўкилди борлиқ — дала-туз,
Жонзотлар излади иссиқ ошиён.
Боғлар йўлагида дилгир юриб куз,
Изғирин пойига тўшайди хазон.

Гарчи олис ҳали қишнинг лашкари,
Гарчи қаҳри унинг келмаган етиб,
Теран хаёлларга берилган сари,
Сесканиб жимирлар ҳовузнинг бети...

ХОТИРА

Ҳаёт ғамлар сари кетса етаклаб,
Масъум болаликни қўмсамай нечун?
...Эрта баҳор пайти қирдан чечаклар
Териб келар эдим мен онам учун.

Кўклам муждасини юзига суриб,
Онам кўзларига олардилар ёш.
Унинг меҳр ёнган чеҳрасин кўриб,
Мен мурғак кўксимда туярдим қуёш.

То мудом наздимда эзгудир олам,
Чекингай қалбимдан
армонлар-доғлар —
Ёдимга тушса гар ҳар кўклам онам
Дарддан бош кўтариб,
жилмайган чоғлар...

Улғайдим — йилларим
чарх урар ғамда,
Бардош айламакка ҳаргиз
шайман мен.
Бироқ дилни ҳасрат
музлатган дамлар
Онам меҳрин эслаб,
исингайман мен.

* * *

Бу қандайин тақдир,
бу нечук қисмат —
Умримиз гул фасли кечди фироқда.
Тасодифлар боис учрашдик фақат,
Шунда ҳам лол турдик,
қалблар титроқда.

Қолмади дейдилар дунёда тамиз,
Дейдилар, унутди чин ишқни очун.
У ҳолда биз нечун юксаклардамиз,
Бизлар тубанлашиб кетмаймиз нечун?

Севгимни кўзлардан қиламан пана,
Йўқса ҳамма учун телбаю хорман.
Агар севгим менга амр этса, яна
Минг йил ҳижронларда
ёнсам, тайёрман.

Ҳайҳот, орамизга қисмат солди жар,
Висол қиёматга қолди муқаррар.

ЁМҒИРЛИ ТУН

Бизни шундоқ ташлаб
қўймас табиат —
Қадим ўзлигимиз англатмоқ учун,
Гоҳо у кўрсатиб эҳсон-мурувват,
Тун бахш этар бизга, бир ёмғирли тун!
Бедор дарчаларга манглайин қўйиб,
Ёмғир куйлаганда ўйчан,
мунис ҳол, —
Ниҳоят, ҳовридан тушар кун бўйи
Адоқсиз баҳслардан қизиган хаёл.

Долғали замонга бўлдик муте, қул,
Тошга айлантирди дилни тошдевор...
Унутдик — гўзаллик
поймолмас буткул,
Унутдик — ёмғирда
қунишган боғ бор.

Аллалар юракни илоҳий бир сас,
Руҳга йўғрилади қаноат, сабр...
Унутдик — саодат суронда эмас,
Унутдик — саодат сукунатдадир.

Ахир, шу табиат онадир бизга,
Шу боис шафқат мўл ҳали дилида.
Бизни шундоқ ташлаб қўймас у сира,
Тунлар имон тилар ёмғир тилида.

НАСТАРИН

Яна кўклам келиб — олис қирлардан
Эпкинлар эсдилар хушбўй ва сарин.
Ифорлар таратиб ясанди бирам
Ҳовлим тўридаги бир туп настарин.

Демак замин узра эриб битди қор,
Унутдим ғамларни, ташвишлар барин.
Ҳаётга меҳримни қайтарди такрор
Менга гулларини тутиб настарин.

* * *

Китобимга беролмадим зеб,
Тўколмадим дилдаги розни.
Ўзимга бир ватан тиклай деб,
Ўтказдим мен бутун бир ёзни.

Бу нечук ҳол — ақлинг лол қотар,
Бекорчилик баъзан қандай соз:
Битта ошнам уй олиб-сотар,
Ғазаллар машқ қилди бутун ёз...

ЭҲТИРОМ

Машҳур жарроҳ Нарэш ТРЕХАНга

Умр деганлари экан мутлақ сир,
Инсоннинг қисмати —
тугал бир чистон.
Кимнинг ҳам тушига
кирмиш бу тақдир:
Мен қайда эдим-у, қайда Ҳиндистон!

Эй мўътабар замин,
меҳрингми бу, айт,
Шаънингга достонлар битмайин нега!
Қалбим бахш этгандим
мен сенга бир пайт,
Юрагимни қайтиб
бердинг сен менга!

* * *

Севгимизга қисмат қўйди чек,
Қор қўйнида тин олди боғлар.
Куйдирилган мактуб кулидек
Унда ҳар ён тўзғийди зоғлар...

* * *

Боғлар сўлди, чаманлар тўзди,
Ранг қолмади кўнгилни хушлар...
Кўриб бир тонг хазонрез кузни,
Юртдан кетди сайроқи қушлар.

Ватан, сенга ошуфта бу жон —
Тонгларинг муз уфурса ҳам гар,
Сени ташлаб кетмас ҳеч қачон
Булбулларинг — асл шоирлар!

Гулбаҳор САИД ҒАНИ

МЕНИ СЕНДЕК СЕВМАС БУ ГУЛЛАР

Чорбоғларга эрта келди куз,
Барги хазон қийнайди мени.
Хотирам-ла келиб юзма-юз,
Ҳар бир оғоч тирнар ярамни.

Ёз — севгилим, севарман ҳануз,
Мен йиғлайман ерга босиб юз.
Остонамдан киролмай маҳзун
Чорбоғларда дилдирайди Куз.

Қумсоатнинг қўлида умрим,
Ўтар боши оёқдан, эсиз.
Бор умрини елга совуриб,
Чорбоғларда куз йиғлайди, куз!

Мен баҳорга эмас муносиб,
Мен ёзлардан кечикдим, қолдим.
Висолингдан бўлдим бенасиб,
Оғоч янглиғ букилди қаддим...

* * *

Сен келмаган оқшомлар буюк,
Юлдузлари йўлдан оздирар.
Тунларингнинг сояси қуюқ,

Ёзуғимни ёзса ёздирар.
Сен келмаган кундузлар куюк,
Ҳарорати Нилни қуритар.
Нима қилай, барчаси суюк —
Сенга ёзган адоқсиз хатлар.

Сен келмаган боғларда тўзон,
Осмонларга ёйилар бутун,
Қачон бўлдим ишқингда хазон?
Юрагимда аччиқ бир тутун...

* * *

Биламан.
Сен мени йўқламагансан —
Қўнғироғинг кутиб ҳар бир он
Пойлаб ётар балки телефон —
Хонамни тутмаган сенинг жарангинг.

Сен балки тоғ қадар қуламагансан
Қурбонидек туйғулар жангин.

Мени эса...
Мени эгтанлар ғорат.
Қўлинг етмас арши аълодан
Қулаганман соғинчлар қадар.
Тоқатимдан айирди, ҳайҳот,
Сендан хабар кутган лаҳзалар!
Хонамга кираман садо ахтариб.
Сенсиз дунё, оламлар ғариб.
Ғариб ҳатто қўл телефоним,
Юзи қора — ётар мунғайиб...

Биламан,
Сен мени
Йўқламагансан...

* * *

Сенсиз қийин экан, Муҳаббат!
Қақшаб кетди танамда руҳим.
Шаробингдан ичкизгил, фақат
Менга масту мадҳушлик муҳим.

Муҳаббатга лиммо-лим қалбим
Тошиб кетсин қирғоқларидан,
Шеър айтганда пичирлаб лабим,
Куйсин севги фироқларидан!

Сенсиз қийин экан, Муҳаббат!
Сўниб борар қалбимдаги гул,
Шаробингдан ичкизгил, фақат
Яшаб қолсин девона кўнгил!

* * *

Шамол силар юзларимни,
Айтар маҳзун эртакларин.
Алдар мени, тўғрими, айт,
Тутиб хазон-чечакларин.

Гуллар ётар пойим қучиб,
Тонг, намозшом — нима, билмас.
Балки ёлғон айтар ишқин.
Билармисан?
Мени сендек
Чечак, гуллар балки севмас?

Балки сенсиз гўшаларда
Тонглар қучар истиқболим,
Келар-кечар, шомга дўнар,
Тонгларга ҳам йўқ биноим.

Куй, қўшиқлар бағрим тиғлар,
Балки ёлғон айтиб йиғлар?
Ҳасратимда хазон бўлар,
Бўлса бўлар,
Энди мени
Сендек севмас бу боғлар.

Қардошлар адабиёти

Султон РАЕВ, қирғиз адиби

ЧАНГ ЙЎЛ

Ҳикоя

Юсубали саҳар чоғи чангли, илонизи сўқмоқ билан борарди. Оралиғи бир от чопимдай тош йўлга чиқса, уёғига автобусда кетади. Овулдошлари шаҳарга асосан шу йўлдан бориб келишади. Юсубали бугун одатдагидан кўра, анча пўрим кийиниб олган. Қадам олишлари ҳам сал бошқачароқ. У шу сўқмоқдан Худонинг қутлуғ кунида икки марта ўтади. Эрталаб офтоб нурлари билан бирга далага ошиқади. Кечқурун қуёш уфққа бош қўйган маҳалда уйига қайтади. Гоҳида шайтоннинг васвасаси билан "Балки, шу йўлда жон таслим қилсам кераг-ов" деган ноҳуш хаёлга боради.

Бугунги ясан-тусанга қараганда, ҳаётида жиддий ўзгариш бўлганга ўхшайди. Сира елкасидан тушмайдиган кетмони бугун йўқ. Икки қўли бўм-бўш. Эгнида ўтган якшанбада Қорасув бозоридаги чайқовчи хотиндан сотиб олган чет элнинг охирги модадаги костюми. Буни қорамағиз, ўжар хотини Фотима "Томса ялайман, деб тишингни кирини сўрмасдан, мана шуни сотиб ол. Тўйтўркинга кийгудай дурустроқ усти-бошинг йўқ. Намунча пулга тузоқ қўймасанг. Ёки бу гулдор қоғозлар отангни хунига келганми?" деб қийин-қистов билан олдирган. Оёғида чеҳларнинг ўкчи баланд туфлиси. Буни ҳам ўша жаққилдоқ хотини оберган. "Ақча қўлнинг кири бўлгани билан у пешонанинг тери, хотин! Шунча сўмга битта костюм кияманми? Идорада ишламасам. Сулувлигидан илиқлиги яхшироқ дейдилар. Ясаниб сен билан концертга борармидим? Бизга ўхшаган кетмончиларга одмиси, кирчимоли яхши".

Юсубалининг хотини бундай гапларга кўникиб кетганлиги учун пинак бузмайди. Бечора жавраб-жавраб ели чиққан пуфакдай сўлжайиб, хотинининг кафтида айланади.

Юсубали сўқмоқ йўлнинг чангини тўзитиб, янги туфлиси тупроқни шопириб боради. У чангдан ўзини олиб қочмайди. "Чангда туғилиб, чангда вояга етганмиз" — топган гапи шу. Айби тенги йўқ хаёлкашлиги. Хаёлкаш бўлиб қолганига ўзи ҳайрон. Баъзида: "Агар ўрта мактабни битирганимда академик бўлардим", дея ўксинади. Хаёлкаш бўлиб қолишининг сабаби, ёлғиз ишлаши билан боғлиқ бўлса керак. У эрталабдан кечга қадар бир ўзи ғўзаларга сув тарайди, баъзан далада тунаб қолади. Кунларнинг бирида Юсубали ўзига хос кашфиёт қилди. Бу, албатта, чанг билан боғлиқ эди.

Одатдагидек, шу чангли сўқмоқдан кетиб борарди. "Нега чанг чиқади?" Ўзига-ўзи савол берди. Бу тўғрида аввалроқ ўйлаб кўрмагани учун афсусланди. Ақлини пешлаб, тақҡа тўхтади ва йўлда ачиган хамирдай ёйилиб ётган икки энлик тупроқни оҳиста кирза этиги билан тап этиб босди. Икки ҳовуч тупроқ симобдай билқиллаб, атрофга тўзиб кетди. "Тушунарли" деди у ўзича кулиб.

— Ҳой, Ақматали, қани айт-чи, нима учун чанг чиқади? — деб сўровди ўшанда дўстидан. Юсубалининг пойинтар-сойинтар саволларига жавоб бераверип кўникиб кетган оғайниси: "Чангитсан, чанг чиқади-да", деди менсимай.

— Ҳой каллаварам, чанг бекорданбекорга чиқмайди.

— Бошқа ишинг йўқми? Атторнинг халтасидан ҳам топилмайдиган гапларни валдираб, бошимни қотирма. Бу саволни болаларга бер, У Юсубалининг оёғига ишора қилиб, бу айиқнинг товонидай оёқларни ерга боссанг, бир хуржун чанг чиқади, — деди ғаши келиб Ақматали.

— Ана кўрдингми, фақат оёғингни босган пайтингдагина чанг чиқади. Демак, тирик жон юрган ердан чанг чиқар экан. Бу тирикликнинг белгиси. Шу оддий ҳақиқатни билмаганинг учун эшак миниб юрибсан.

Юсубали ўшанда Ақматалини мот қилиб, қалпоғини осмонга ирғитган эди.

— Эй, афанди?! Худди космосни кашф қилгандай мақтанасан. Башарти, ўрта мактабни тугатганингда академикликни даъво қилармидинг?!

— Аттанг-аттанг! Шу ҳабаш хотинга уйланмаганимда Москвада ўқиб олим бўлармидим. Афсус, ўзимни-ўзим ипсиз тушовлаб қўйганман, — деб Юсубали армонларини айтиб юборди.

— Бунинг димоқ-фироғини қаранглар. "Чанг олими бўлармидинг?!" — кесатиб қаҳ-қаҳ урди Ақматали...

Тош йўлга етишига озгина қолганида юқори томондан келаётган автобуснинг ҳайдовчиси устма-уст сигнал босди. Юсубали негадир автобусга ошиқмай, бир маромда қадам ташларди. Унинг ортидан эшагини "хиҳ-хиҳлаб" йўрттириб келаётган Ақматали Юсубалининг автобусга чиқмаганига тушунолмади. "Бу ўнгмагур шаҳарга бормас экан, ясан-тусанига бало бормиди?! Шу ўйсано билан Ақматали эшагини қичаб Юсубалига етиб келди.

— Йўл бўлсин?! Қарға тезак чўқимасдан қаёққа, биродар? У ассалому-алайкумни насия қилиб сўзни-сўзга улади. — Ё бафармонингдан кетай, бай-байбай... Стиляганинг ўзи-ку!..

Бундай қичима гапларга Юсубалининг ғаши келди...

— Йўлингдан қолма, итингни суғар.

— Оббо ўнгмагур-эй! — бошини сарак-сарак қилди Ақматали.

— Отасиникига чақирдига отланган хотинлардай димоғ-фироғинг бошқача. Тўғрисини айтавер, қаёққа йўл олдинг!

— Қаёққа бўларди, шаҳарга! — деди.

— Эрталаб шаҳарда пишириб қўйибдими? Далада ким қолади?

— Пишириб қўйса, сен мендан олдинроқ етиб борардинг.

— Ясан-тусанинг бошқача? Нима гап ўзи?

— Иш бор.

— Қанақа иш?

— Ишдақа иш. Кўкнори эмасман, бекорга сандирақлаб юргудай.

— Биз бандаларнинг иши тугармиди? Ўлар-ўлгунча китраниб юмуш билан оворамиз. Сен шаҳарга кетсанг, сувга ким қарайди?

— Бугун якшанба, "бир кунга ҳўкиз ўлмас, икки кунга эгаси бермас" деган гап бор. Кеча оқшомда сувни тараб қўйганман.

— Тадбиркорлигини қаранглар, Ақматали уловини Юсубали тарафга йўналтириб, "Сен шаҳарда ялло қиласан-у, мен далада қоламанми?", деди.

— Билмадим. Юсубали эшакнинг тумшуғини нари туртиб, қадамини тезлатди.

— Оббо ўнгмагур-эй! Ақматали лабини чўччайтириб, томоғини тақиллатди. — Туфлинг ҳам чанг йўлга зап ярашибди-да. Галстукка бало бормиди? Шу туришинг тандирнинг устига чиққан олапарнинг ўзгинаси! Ҳа-ҳа-ҳа.

— Ҳой, аҳмоқ, тасқара! Бўлди, оғзингга пашша тезаклаб қўймасин тағин.

— Ҳа-ҳа-ҳа. Икковимизга галстук тақишни ким қўйибди? Ўқитувчи бўлмасак. Атир ҳам сепиб олганмисан, сасиб турибди. — Ақматали хандон отиб, қарсак чалди.

— Овозингни ўчир, бўлмаса эшакпешагинг билан... Нега оч канадай менга ёпишиб олдинг? — Юсубали астойдил хезланди.

— Кечир, акаси, бугунги жаҳлингни менга бер. Лекин бир гапни қулоғингга қуйиб ол. Шаҳарда боши очиқ хотинлар жуда кўп, яна уларнинг тузоғига илиниб қолма. Баъзи газеталарда "Палон ёшдаман, бўйи-бастим ундай, шароитим бундай, ўзига тинч эркакка тегаман", деган мазмундаги эълонларни бериш одат тусига айланган. Шунисидан эҳтиёт бўл. Ҳозирги хотин-қизлар ўта шўх, ишбилармон.

— Хотинлар эмиш, қизларга лойиқ бўлиб турибман-у, мағзавали гапингни қара. Юсубали юқоридаги гапларни ўзига сал оро берган тарзда айтиб, шляпасининг айвонини кўтариб қўйди.

— Йўлинг бўлгур! Ўлолмай туриб, ўлан айтмоқчимисан?! — Яна қотиб кулди, Ақматали.

— Туфлимдан тортиб, шляпамгача чет элники! — кўкрагига урди Юсубали.

— Дамбалингчи?!

— Буниси, бунисини Фотима тикиб берган.

— Ана, кўрдингми? Шаҳарлик келин ечинтирса сир-асроринг очилади.

— Йўли бор, — деди Юсубали, — светни ўчиргач, ечинаман, вассалом.

— Уст-бошиларинг пўрим, сени кўрганлар кетмончи демайди. Худди академикларга ўхшайсан. Озгина тепакал бўлганингда зўр бўлар эди.

— Ёшроқ академик экан, — дейишар.

— Тўғри, шаҳарлик нозанинлар кўз қисганда ёш академик қандай аҳволга тушиб қоларкин?! Овулдаги хабаш хотинини эплаб бошқаролмаган кетмончи Юсубалини бозор кўрган таннозлар ҳар мақомга йўрғалатса керак. (Гап Юсубалининг ёстиқдошига бориб тақалганида унинг нафаси ичига тушиб кетди).

— Энди тўғрисини айт, шаҳарга нима учун бормоқчисан? Бирорта тўй ёки маъракага десам қўлингда совғанг йўқ.

— Оғайни, яқинроқ кел, — бу гапни Юсубали оҳиста айтди. — Ҳеч кимга айтмайсанми? Яна бирортага шипшитиб қўйсанг, додингни бераман...

— Хотиржам бўл, — Ақматали эшакнинг жиловини ўнг томонга бурди, — бировга чурқ этсам ўлиб кетай. Кўнгли таскин топгач:

— Хотин олгани, — шивирлади Юсубали. — Секинроқ, ҳа, хотин олгани.

— Қиз эмасми?

— Қиз олиш ҳам қўлимдан келади. Бу ёғидан кўнглинг тўқ бўлсин. Кўзим кўр, оёғим чўлоқ эмас, худога шукур.

— Ҳой тентак, ростданми? Яна Чимқўрғондаги жиннихонага кетаётган бўлмагин?! Эсинг жойидами ўзи? Ўн пудли хотинингни нима қиласан?

— Сенга бераман.

— Уни елкамнинг чуқури кўрсин, ўзингга буюрсин!

— Унда нега суриштирасан?

— Аччиғинг бурнингни учида турадия. Иситманг йўқми? Тўхта, пешонангни ушлаб кўрайчи?!

— Қўлингни ол! У Ақматалининг қўлини силтаб ташлади. — Айғирдай соғман.

— Тўғри, совутилган айғирдайсан. Кўринишинг жойида. — Мен қачон сенинг сўзингни ерда қолдирганман, — оғринди Ақматали. — Оғриган жигаримга тепмай, борини айт. Тинчликми ўзи?! Нима бўлди?

— Бир иш бўлди...

— Қанақа иш?

— Ишдақа иш.

— Тавба қанақа?

— Бир иш-да...

— Тўтиқушга ўхшаб иш-иш дейсан. Лўли бўлганимда "холингдан кўрайми" деб билиб олардим.

— Яқинроқ кел.

— Хайрият, бор экансан, — мийиғида кулди Ақматали.

— Ҳеч кимга айтмайсанми?

— Ўлиб кетай!

— Ростданми?

— Нон урсин!

— Гап бундай, менинг хотинимни биласан-а?

— Ҳа, биламан.

— Унинг азоблари кекиртагимга келди.

— Нима, уришиб қолдингларми?

— Унга кучим етармиди...

— Хотининг унча-мунчани эзиб қўяди.

— Аста гапир. Кимдир жўхоризорни оралаб юрганга ўхшаяпти.

— Қизиқсан-а, саҳари-мардонда жўхоризорда ким ҳам юрарди?

— Хотиним пойлаб келган бўлиши мумкин.

— Роса юрагингни олдирибсан-ку. Худонинг ўзи сақласин, бундай хотинлар кўпайса, эркакларнинг шўри қурийди.

— Энди буёғини эшит.

— Хўш...

— Сенга мендан бошқа хотин чидамайди, ҳар куни арoқ ичиб келасан, — дейди. Маошимни қоқиб олади. "Оёғингни юв, сузмадай ачиб кетибди", "Кийимингни алмаштир", "Шўрвани хўриллатиб ичасан", "Хуррак тортасан" каби бўлмағур маш-машалар билан ғашимга тегади. Бунга ҳам чидайман. Аммо "Сенга қаёқдан ҳам тегдим, бирга ётмайсан", — дегани суяк-суягимдан ўтиб кетди.

— Эҳ-а! Армони кўп экан.

— Бугун тонгга қадар "Сенга мендан бошқаси тегмасди" — деб сайраб чиқди. Куймаган эрим куйиб кул бўлди. "Ҳой, сочи узун, ақли калта, шу гапинг учун қирқта келинни пешонангга тизиб қўяйми?" дедим.

— У нима деди?

— Қани, эркак бўлсанг, олиб кел, — деди гезариб. Олиб келаман, дедим.

— Масала қалтис экан, олиб келмасанг бўлмайди.

— Кимни олиб келаман?

— Шаҳарда хотинлар бижиб ётибди. Ўтган сафар газ сув сотаётган бир келин билан суҳбатлашиб қолдим. Ёшгина, келишган. "Бошқа касбингиз йўқми?", десам: "Тирикчилигимга бир нави етиб турибди, баъзида "левий" қилиб тураман", дейди тўрсайиб. "Сени кетмонга солиш керак" десам, "Кетмон сендақаларнинг хотинларига чиқарилган", дейди нобакор. Шаҳарлик ойимчалар офтобдан қўрқишади. Шунинг учун уларнинг баданлари оппоқ бўлади.

Бурилишдан автобус кўринди.

— Юсубали, автобус келаётир.

— Ўтаверсин, қўл кўтарма.

— Унда нима учун йўлга чиқдинг?

— Шаҳарга борганим билан қайси хотиннинг менга кўзи учиб турибди.

— Тўғри айтасан.

— Қаёқданам тилим қичишиб, мақтандим-а!

— "Ўсалнинг қадоғи неча пул?" деб бекор айтишмаган.

— Энди нима қилай, маслаҳат бер?

— Бу масалада маслаҳат беролмайман.

— Ҳозир изимга қайтиб, уйга кириб борсам, хотиним бир йўла бўйнимга миниб олади.

Икки оғайни чангли сўқмоқни ортда қолдириб, тош йўлга бурилганида, бекатда турган хотинга кўзлари тушиб, шумшайиб қолишди. Юсубали киприкларини пирпиратиб астойдил қаради. Фотима эканлигига ишонгач, ранги пахтадай оқариб, унга қараб юрди.

— Юринг, уйга кетдик, — деди хотини. Бу гапни у ипакдай мулойим айтди. Юсубали ҳаётида биринчи марта бундай илиқ сўзни эшитгани учунми сариқ мойдай эриб кетди...

Чангли йўл. Олдинда Юсубали, ортида Фотима келарди. Уларга қарама-қарши томонда, пахтазор оралаб кетган сўқмоқда Ақматали эшагини ҳиҳ-ҳиҳлаб, ёнбошига қиялаб ўхтин-ўхтин қараб қўярди.

Юсубали бирдан таққа тўхтади. Хотини ҳам қадамини секинлатди. Эрининг ортидан қуйикиб, жўхоризорни паналаб келгани учун юраги гурс-гурс ураётган хотинини бағрига босиб, кўмочдай юзидан ўпаркан, шўр босган лаблари тамшаниб кетди. Қулочи қисқалик қилди. Ҳомиладор экан. Юсубали ички бир қувонч билан жилмайиб хотинининг саватдай қуйруғига оҳиста шапатилаб қўйди. Яна ўпмоқчи бўлганди, Ақматалининг эшаги ҳанграб, пахтазорни бошига кўтарди...

**Қирғизчадан
Турсунбой АДАШБОЕВ
таржимаси**

Доимий ҳамроҳ

ҲАМЗАТОВДАН ЯНГИ ТАРЖИМА

Машҳур авар шоири Расул Ҳамзатов "Менинг Доғистоним" асарида авар халқининг ҳикматлари, ҳикоятлари, умуман, Кавказ халқлари маданий меросидан унумли фойдаланган. Бу ҳикмату маданий қадриятларга йўғрилиб кетган шоирнинг пурмаъно шеърлари, ибратли хотиралари, сабоқ бўлгули кўрган-кечирганлари, овулдош-элдошлари ҳақидаги теран ўй-мулоҳазалари билан танишаркансиз, "Менинг Доғистоним" том маънодаги Ватан ҳақидаги асар эканига амин бўласиз. Ижодкорнинг ўз юрти, ўз халқига чексиз муҳаббати шууурингизда меҳр туйғуларини уйғотади.

Ибратомуз воқеаларга бой, жозибали услубда ёзилган бу китоб дунё халқларининг кўплаб тилларига таржима қилинган. Яқинда Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти Асрор Мўмин таржимасида улуғ авар шоирининг "Менинг Доғистоним" асарини уч минг нусхада чоп этди. Китоб нашрига "Ўзбекистон почтаси" очиқ акциядорлик жамияти ҳомийлик қилган.

Муҳаррир А.Ирисбоев.

АСАР АСЛИЯТДАН ЎГИРИЛСА...

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Бадиий таржима ва халқаро алоқалар кенгаши қошида "Ёш таржимонлар клуби" фаолият кўрсатиб келмоқда. Куни кеча клубнинг навбатдаги кўчма машғулоти Жаҳон тиллари университети билан ҳамкорликда университетнинг француз филологияси факултетида ўтказилди.

Учрашувни факултет декани Маннон Нишонов очди.

— Таржима — маданиятлар кўприги, — деди Бадиий таржима ва халқаро алоқалар кенгаши раиси, Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Давлат мукофоти лауреати Муҳаммад Али. — Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг "Юксак маънавият — енгилмас куч" асарида таржимага алоҳида эътибор берилганлиги диққатга сазовордир. Таржимачилигимиз олдида икки йўналишда баб-баравар иш олиб бориш вазифаси туради. Бири — жаҳон адабиёти намуналарини бевосита ёки билвосита ўзбек тилига таржима қилиш, иккинчиси ўзбек адабиётининг нодир намуналарини жаҳон тилларига ўгириш, тарғиб этиш. Ўзбек адабиёти намуналарини дунё тилларига таржима қилиш долзарб вазифага айланмоқда. Бунда, албатта, ёшлардан, ёш таржимонлардан, жумладан, Жаҳон тиллари университети талабаларидан умидимиз катта.

"Жаҳон адабиёти" журнали бош муҳаррири ўринбосари шоир ва таржимон Мирпўлат Мирзо журнал фаолияти ҳақида ахборот бериб, жаҳон адабиётидан мунтазам бериб борилаётган дунё ижодкорлари асарлари таржималари ҳақида гапирди. Таржимашунос олим Зуҳриддин Исомиддинов айрим бадиий асарлардаги баъзи сўзлар таржимаси ҳақида тўхталиб, таржимон, аввало, она тилини, халқ урф-одатларини мукаммал билиши лозимлигига диққатни қаратди. ЎзМУ доценти адабиётшунос Адҳамбек Алимбеков бугунги кун таржима муаммолари ҳақида мулоҳазалар билдириб, "Жаҳон адабиёти" журналида ёш таржимонлар учун алоҳида рукн очишни таклиф қилди. Таржимашунос Комилжон Жўраев, кафедра мудири Бухор Мамедов, талабалар Э.Рўзиқулов, Ф.Қобилова, И.Сайфиева ва бошқалар таржимашуносликнинг айрим муаммолари ҳақида фикр билдирдилар. Жаҳон шеъриятининг йирик намояндалари Роберт Бёрнс, Расул Ҳамзатов, Борис Пастернак, Евгений Евтушенко, Ўлжас Сулаймоновларнинг таржимонлар томонидан ўзбек тилига ўгирилган шеърлари йиғилганларни хушнуд этди.

**Дилноза ЮСУПОВА,
Диана ИСМАТОВА
ЎзМУ талабалари**

Ўзбек романи: кеча ва бугун

БАДИИЙ ТАФАККУР УФҚЛАРИ

«Меҳробдан чаён» романи яратилганига олтмиш йил тўлди

Ўзбек романчилиги мактабига асос солган улуғ адиб Абдулла Қодирийнинг "Ўткан кунлар" ва "Меҳробдан чаён" романлари аллақачон миллий меросимизнинг дурдоналари қаторидан ўрин олган. Мазкур асарлар неча ўн йиллардан бери қўлдан қўймай ўқилаётир. Бу романлар таҳлилига юзлаб тадқиқотлар бағишланган.

Албатта, ҳар қайси авлод "Ўткан кунлар" ва "Меҳробдан чаён"ни ўз нуқтаи назаридан келиб чиқиб баҳолайди, тариф-тавсиф этади. Абдулла Қодирийнинг роман жанридаги изланишлари, Ғарб ва Шарқ адибларининг бу жанрдаги асарларидан таъсирлангани, пировардида мазкур жанрга миллий руҳни қай тарзда сингдиргани-ю, уни ислоҳ қилишга урингани адабиётшуносликда қисман тадқиқ этилган. Қуйидаги мақолада ана шу йўналишдаги изланишларнинг давомини кузатасиз.

Абдулла Қодирий «Меҳробдан чаён»да классик бадиий шакл — «Вальтер Скотт романи»ни адабий-бадиий жиҳатдан қайта ишлаш, мундарижасини янгилаш, такомиллаштириш, бу роман шаклини замонавий бадиий тафаккур даражаси, мезонларига мувофиқлаштиришни давом эттирди. Шу билан бирга, Ғарб ва Шарқ бадиий адабиётларида кенг тарқалган мазкур шакл структурасидаги муайян бадиий-поэтик хусусиятларни, поэтик-морфологик аломатларни сақлаб қолишга ҳаракат қилди.

«Меҳробдан чаён»да анъанавий тарихий романнинг кириш қисмидаги макон(жой), замон тавсифидан воз кечилган(«Ўткан кунлар»да бундай тавсиф, мухтасар бўлса-да, бор эди), сюжет тўғридан тўғри ҳаракатдаги одам(Солиҳ маҳдум) тасвиридан бошланган. Тўғри, бундай усул Ғарб романчилигида олдинроқ ҳам қўлланган эди. А.Қодирий, бундан ташқари, айрим боблар муқаддимаси ёки давомида воқеа тизимига киритилган экспозиция(муайян ҳудуд тасвири)ни имкон даражасида мухтасар қилиш ёки умуман қўлламасликка интилган. Фақат энг зарур ўринлар(Солиҳ маҳдум ҳовлиси, хон ўрдаси, Сафар бўзчи дўконидаги жой(макон) қаҳрамон ёки персонаж характери, тарихий давр моҳиятини ойдинлаштириш мақсадида тасвирланган.

Романнавис «Ўткан кунлар»да бўлганидек, навбатдаги йирик эпик асарида «Вальтер Скотт романи» учун хос муҳим узв, усулларни сақлаб қолди. Шу билан бирга, бундай усул ва узвларга эркин, ижобий ёндашиб, уларнинг структурасига айрим ўзгартиришлар киритди. Анъанавий тарихий роман сюжет майдонидаги «сир сақлаш», «қолиплаш»(ретроспектив) усуллари, чекланган бўлса-да, саргузаштлилик, воқеа оқимининг айрим жойларда кескин ўзгариши «Меҳробдан чаён» билан «Вальтер Скотт романи» орасида адабий-поэтик алоқа-муносабатлар мавжудлигидан дарак бериб турибди. Аммо «Ўткан кунлар», умуман, «Вальтер Скотт романи»дан фарқли равишда «Меҳробдан чаён»да «бахтли тасодиф» (қаҳрамоннинг кутилмаганда фалокатдан омон қолиши) мотиви йўқ. Тўғри, роман интиҳосида бош қаҳрамоннинг бозор майдонида қатлдан қутилиш лавҳаси бор. Бу асли Анварнинг биродари ва мухлисларининг режа асосида, олдиндан ўйлаб қилган ҳаракати натижасидир.

«Тасодиф» мотивининг сюжет доирасидан олиб ташланиши замонавий тарихий романда романтик хусусиятлар ўрнини реалистик тасвир, бадиий принциплар эгаллаганидан далолат беради.

Классик тарихий романда сарлавҳа, унинг бадиий-эмоционал вазифасига алоҳида эътибор берилган. Р.Бартнинг фикрича, бадиий матндаги ҳар бир сарлавҳа нарратив(қизиқтирувчи) маънога эга. Бинобарин, «ташқи»(асар номи) ва «ички»(боблар номи) сарлавҳалар китобхоннинг матнга рағбатини, иштиёқини кучайтиришда катта ўрин тутган.

В.Скоттнинг «Пуританлар», «Антикварий», «Роб Рой», «Эденбург зиндони», «Айвенго», «Денгиз қароқчиси» романларидаги бобларга сарлавҳа қўйилмаган, улар рим рақамлари билан бирбиридан ажратилган. «Уеверли ёхуд олтмиш йил кейин», «Квентин Дорвард» асарларидаги барча бобларга эса алоҳида-алоҳида сарлавҳалар қўйилган. Кейинги гуруҳдаги ҳар бир боб сарлавҳаси сюжет майдонига кириб келаётган янги қаҳрамон, персонаж ёки воқеа, жой ҳақида қизиқарли тарзда хабар беради, асарга қизиқишни янада оширади. Демак, тарихий романчилик, умуман олганда, жаҳон адабиётидаги янги романнинг отаси В.Скотт йирик эпик асар(роман) боблари, албатта, сарлавҳа билан белгиланиши лозим, деган фикрда бўлмаган. Бобларни сарлавҳалаш унинг ижодий-бадиий тажрибасидан бири эди. Кейинчалик «шотланд сеҳргари» (М.Ю.Лермонтов қаҳрамони баҳоси), «иккинчи Шекспир» (адибнинг замондошлари фикри), «бутунлай янги санъат бунёдкори»(И.Гёте таърифи)нинг европалик ва осиёлик издошлари тарихий романнинг ҳар бир боби ёки фаслига қизиқарли, маълум бир сир ёки ҳодисадан дарак берувчи сарлавҳа қўйишнинг катта бадиий аҳамияти борлигини тушунганлар.

В.Скоттни ижодкорлар олдида янги олам ва янги манбалар очган сўз санъаткори, деб ҳисоблаган А.С.Пушкин, гарчи устод адиб мактаби таъсирида ёзган «Дубровский» асарида бобларни рақам ёрдамида белгилаш билан кифояланган бўлса-да, бир қанча рус тадқиқотчилари томонидан тарихий роман деб эътироф этилган «Капитан қизи»даги ҳар бир бобни мухтасар, аммо жуда табиий, қизиқарли сарлавҳа(«Етакчи», «Қалъа», «Дуэль», «Севги», «Пугачёв қўзғолони» каби)лар билан номлаб чиққан. Бундан ташқари, А.С.Пушкин В.Скотт адабий-бадиий тажрибасини давом эттириб, ҳар бир бобга тасвир этилиши лозим бўлган воқеа(лар)га алоқадор эпиграфлар ҳам танлаган.

Умуман олганда, В.Скотт эпик ижоди билан А.С.Пушкиннинг роман, қиссалари орасида адабий-поэтик алоқадорлик, муштарак хусусиятлар мавжуд.

В.Скоттнинг шарқлик издоши, А.Қодирий сўзлари билан айтганда, Миср фузалоси Ж.Зайдон тарихий романчилик мактабининг адабий-эстетик тажрибаларини ўз ижодида ривожлантирди. Шунингдек, давр, бадиий муҳит, замонавий бадиий тафаккур имконият, эҳтиёжларидан келиб чиқиб тарихий романнинг поэтик структураси, бадиий морфологиясига маълум даражада ислоҳотчи нуқтаи назаридан ёндашди. Шу билан бирга, унинг асарларида мумтоз тарихий романга хос ўткир сюжет, саргузаштлилик, воқеа оқимининг кескин ва кутилмаган тарзда ўзгариши, «бахтли тасодиф» мотивлари, асосан, сақлаб қолинган.

Ж.Зайдон тарихий роман бобларига сарлавҳа қўйишнинг бадиий-эстетик аҳамиятини яхши тушунган. Унинг йирик эпик асарлари, жумладан, «Фарғона келини», «Ҳорун ар-Рашиднинг синглиси» романларидаги боблар сарлавҳаси бу фикрга далилдир. Адиб В.Скотт изидан бориб, ҳар бир бобдаги воқеа, жой, қаҳрамонга мувофиқ сарлавҳа топишга ҳаракат қилган: «Жаҳон —Фарғона келини», «Зирғомнинг мактуби», «Ҳоким саройида», «Зирғом билан Жаҳон»(«Фарғона келини»). Бироқ «Фарғона келини»даги бир қанча сарлавҳалар инфинитив (ҳаракат номи) шаклида қурилганки («Зирғомнинг умидсизликка тушиши», «Баззнинг таслим бўлиши», «Бобакнинг ҳалок бўлиши», «Аммуриянинг фатҳ қилиниши», «Аршиннинг суд қилиниши»), бу эса бобларнинг номларини бир қадар расмий, бадиий жозибадан маҳрум бўлиб қолишига олиб келган.

А.Қодирий В.Скотт, шунингдек, А.С.Пушкин, Ж.Зайдоннинг бадиий-эстетик тажрибасини давом эттириб, ўз романлари ички сарлавҳаларига катта эътибор билан қаради. Ҳақиқатан кичик сарлавҳаларнинг ўзиёқ буюк адиб эпик ижодига хос теран миллийлик, табиийлик, зарур ўринларда ҳажвий(сатирик ёки юмористик) нуқтаи назарни очиқ кўрсатиб турибди. Масалан, «Меҳробдан чаён»да: «Раънонинг эгаси», «Баримта» (қизиқтириш), «Маҳдумнинг бахти», «Адрас тўн ва иссиқ нон фожеаси», «Янги ҳунар»(киноя-истеҳзо) бобларига бадиий мазмундан келиб чиққан ҳолда сарлавҳалар танланган. Айрим сарлавҳалар сўроқ шаклида: «Танийсанми шу жажжи қизни?», «Нега ерга қарайсан, Раъно?», «Чақингиз сийқа эмасми?».

Турли-туман белгилар ва уларнинг ўзаро ички муносабатлари мажмуи бўлган бадиий матнда алоҳида белги ҳисобланган сарлавҳа адиб концепциясини ойдинлаштириш ва сюжет диалектикасини таъминлашда муҳим поэтик-эстетик аҳамиятга эга. Сарлавҳа белги(билинувчи-билдирувчи) тизимидаги узвлар қаҳрамон келажаги ёки воқеа оқими давомидан дарак берувчи бадиий аломатдир. Масалан, «Танийсанми шу жажжи қизни?» сарлавҳаси «Меҳробдан чаён»нинг асосий қаҳрамонларидан бири — Раънони китобхонларга таништиришдан дарак бериши билан бирга, унинг сюжет майдони, ривожидаги, бош қаҳрамон(Анвар) тақдиридаги ўрнини кўрсатиб, таъкидлаб турибди.

«Меҳробдан чаён» бадиий концепциясига кўра, Туркистон (Қўқон хонлиги) тарихининг аниқ бир даври(XIX асрнинг иккинчи ярми)даги халқнинг иқтисодий, маданий, маиший турмуши, давлат, ҳокимият қурилмаси, шу замонда яшаган одамларнинг руҳий-маънавий дунёси, ўзаро муносабатлари, муайян табақа (хон ва амалдор, уламо-зиёли, косиб ва деҳқон)ларнинг жамиятдаги ўрни ўз бадиий ифодасини топган. Муаллиф «Ўткан кунлар»да бўлганидек, яқин ўтмиш воқеаларига ўз даври муаммолари, дунёқараши, эҳтиёж ва талаблари нуқтаи назаридан ёндашган.

А.Қодирий иккинчи романида ҳам мустабидлик тузуми — буюк Туркистонни «ҳалокат чуқури»га олиб келган хонлик ҳокимияти танқидини давом эттирди. Ҳатто бу танқид «Ўткан кунлар»га қараганда кескин ва қатъийроқдир.

«Меҳробдан чаён» бадиий хронотоп жиҳатидан «Ўткан кунлар»нинг давоми. Биринчи миллий романдаги ҳудуд (Қўқон хонлиги, хусусан, унинг пойтахти), тарихий давр(Худоёрхон салтанатининг ўзаро боғлиқ икки босқичи) тарихий шахс ва воқеаларга объектив, реалистик ёндашиш ва тасвир бу фикрга далилдир.

Адолатсизликка асосланилган ижтимоий-сиёсий тузум бундай муҳит, шароитда яшаётган ҳар бир инсонга ўзининг ҳалокатли таъсирини ўтказиши, унинг турмушини барбод қилиши муқаррар. Бундай етакчи қараш — нуқтаи назар «Меҳробдан чаён» бадиий майдони марказига қўйилган. Ҳақиқатни ёқлаган уч мирзо(Сайидхон, мулла Сиддиқ, Мўминхон)нинг ҳалокати(улар золим амалдорлар қасдида хонга тўғри маълумотларни йиғиб беришган), мирзо Анварнинг қайлиғи Раънони мажбуран хонга бермоқчи бўлишлари, ҳарамдаги «қирқ қиз» фожеаси, солиқчиларнинг жабр-зулми, ҳақгўй инсонларга қарши фитна, иғволар тантанаси, манфаатпарастлик, виждон овозининг бўғилиши нобоп тузумнинг халққа, инсонга нисбатан фалокатли таъсири натижасидир. Бундай ҳол «Ўткан кунлар»даги Юсуфбек ҳожи башорат қилганидек, «гуноҳсиз бечораларни бўғизлаб, болаларини етим, хотинларини вайрон қилгучи золимлар — қуртлар ва қушлар, ердан ўсиб чиққан гиёҳлар қарғишига нишона».

Зулм, зўравонлик, ҳақсизликка асосланиб қурилган давлат, ҳокимият, албатта, инқирозга маҳкум. Бу фикр «Ўткан кунлар»нинг ҳам, «Меҳробдан чаён»нинг ҳам бадиий, мафкуравий концепцияси марказига қўйилган.

Ғайрат МУРОДОВ,
филология фанлари номзоди, доцент

Бухоро

ЗАМИМА ТАЗКИРАЛАРДА РУДАКИЙ

Абу Абдуллоҳ Рудакийнинг 1150 йиллиги

Низомий Арузийнинг "Чаҳор мақола" номи билан машҳур "Мажмаъ уннаводир" асари 1157 йили ёзилган. Муаллиф Самарқандда туғилган ва таҳсил учун Хуросонга кетган. Манбаъларда у Хайём ва Муъиззий билан учрашгани қайд этилган. Асар подшоҳлар учун ғоят зарур 4 табақа: дабир, шоир, мунажжим ва табиблар ҳақидадир.

Асардаги шоирлар ҳақидаги фасл замима тазкира саналади. Чунки ододби таснифнинг ҳамд, наът қисмлари йўқ. Жанрлар ҳақидаги маълумотлар аввалида шеър илмининг моҳияти ва шоир салоҳияти, шоир ва унинг шеърларининг ўзига хослигига оид, чунончи, шоирнинг фитрати — ички олами салим, фикрлари юксак бадиий дақиқ, ҳар соҳадан хабардор, гўзал сўзли бўлмоғи, ўзидан аввал ўтган шоирлар шеъридан 20 минг байт ёд билмоғи, аруз ва қофия илмларини эгалламоғи керак. Бадиҳона шеър айтиш фазилати хусусан подшоҳ хизматида асқотиши уқтирилади.

Асарнинг замима тазкира қисмида 10 шоир ҳақида, аввалида Рудакийга оид маълумотлар бор. Шоирларга бағишланган фаслда Низомий Арузий ёзади: "Шеърият шундай санъатки, шоир ҳис-туйғулар уйғотувчи тасаввурларни воқелик билан боғлайди. Ҳунукни чиройли либосга ўрайди ёки аксинча... Сўздан яратилган мужассама ҳар қандай тазйиқ, ҳимоясизликка бардош бера олиши керак".

Низомий Арузий Рудакийга бағишланган фиқрада шоирнинг бадеҳона шеър айтишдаги маҳорати, бадиий санъатларни пухта эгаллаганлиги ва ижродаги юксак иқтидорини таъриф қилади.

Наср бинни Аҳмад Ҳири — Ҳиротга баҳор фаслида кириб боради. У ернинг об-ҳавоси, лаззатли мевалари, тўрт фаслнинг ўзига хос оромбахшлилигига берилиб, у ерда тўрт йил қолиб кетади. Амир билан келганлар юртларини, хонадонларини соғинадилар. Лекин подшоҳнинг парвойи фалак. Шунда лашкарбоши ва подшоҳ аёнлари Рудакийга мурожаат қиладилар. Чунки Амир наздида ундан мухтарамроқ киши йўқ эди. "Сенга 5000 динор берамиз, шундай бир санъат кўрсатиб, подшоҳни Бухоро сари отлантирсанг, бизлар фарзандларимизни кўрсак", дейди аъёнлар. Рудакий таклифни қабул қилади. У шоҳга ниятни қандай манзур этишни биларди. Эрталаб мусиқачилар билан бориб қўлига чанг олиб, ушшоқ пардасида мана бу қасидани ўқий бошлайди:

Бўйи Жўйи Мўлиён ояд ҳаме,
Ёди ёри меҳрибон ояд ҳаме,

(яъни: Мўлиён ариғининг ҳиди келмоқда; Меҳрибон ёрнинг ислари келмоқда) — деб бошланган ва

Мир сарв асту Бухоро бўстон,
Сарв суйи бўстон ояд ҳаме,

(яъни: Амир — сарвдир, Бухоро — бўстон, Сарв бўстон сари бормоқда) — деб тугалланадиган шеърни ижро этади. Буни эшитган Амир жуда таъсирланиб кетади ва тезда отга миниб, Бухоро томон равона бўлади.

Низомий Арузий бу қасидага татаббуъ қилган шоирлар ҳақида мухтасар маълумот ва қасидада етти бадиий санъат(мутобиқ, мутаззод, мураддаф, баёни мусовот, азубат, фасоҳат ва жазолат) истифода этилганига эътиборни қаратади.

Низомий Арузий Рудакийнинг чангни яхши чалиб, ушшоқ пардасида қасидани ижро қилди, деганлари мусиқа тарихчилари ва мусиқашунослар учун қимматли маълумотдир.

Абдураҳмон Жомий "Баҳористон" асарининг 7-равзаси — замима тазкирада Рудакийга бағишланган фиқра шоирнинг онадан туғма кўрлиги, лекин ғоят заковий ва фаҳми ўткир бўлгани учун 8 ёшида Қуръонни ёд олгани, шеър ёзиши ва Наср ибни Аҳмад уни тарбиялаб, ҳомийлик қилгани, 200 ғулом ва 400 туя бергани, унинг шеърлари 6 дафтар бўлиб, уҳдадор ровийлар айтишича, 100 дафтар, "Шарҳи Яминий"да ёзилишича эса, 2300 байт (бу асар ғоят қийин араб тилида, 1027 — 1036 йил воқеалари айтилган; муаллифи Абунаср Муҳаммад ал-Утбийдир).

Жомий шоирнинг шароб ҳақидаги 3 байтли, насиҳатга оид 2 байтли қитъасини келтиради. "Бўйи Жўйи Мўлиён..." шеъри Наср ибни Аҳмад билан Ҳиротда эканида эмас, Марвда эканида бадиҳона айтилгани баён этилади. Бошқа манбаъларда бу воқеани Султон Санжар ва шоир Муъиззийга боғлаб ҳикоя қиладилар.

Жомий маълумотларида Рудакийнинг ўта қобилиятли бўлгани, Наср ибни Аҳмад тарбияси ва ҳомийлигида вояга етган шоирнинг шахсий тасарруфидаги катта давлат, шоир ижодининг ҳажми, кенг тарқалган қитъаларига урғу берилган.

"Мажолис ун-нафоис"ни форсийга таржима қилган Муҳаммад Қазвиний ўзидан илова қилган 8-беҳишт ҳам замима тазкирадир. Унда Рудакий ҳақида шундай маълумотлар берилади: Мовароуннаҳр шоирларининг пешқадами Рудакий арабий ва форсийда яхши шеърлар ёзган. Амир Наср Сомонийнинг асрдоши бўлган. Қуръонни ёд олган, яхши тиловат қилган. Мутribликка ҳавас боғлаган, удни гўзал чалган, 30000 байт шеър ёзган.

Муҳаммад Қазвиний ҳам Жомий келтирган 2 қитъа ҳақида сўзлаб, улар Марвда узоқ муддат қолиб кетган Наср ибн Аҳмадга қараб айтилган, дейди. Рудакийдан аъёнларга подшо таъсир қилишини ўтинишган, шунда шоир "Бўйи Жўйи Мўлиён..."-ни ижро этган, деб ёзади.

Мазкур замима тазкираларда келтирилган маълумотлар Рудакий ҳақидаги тасаввурларни кенгайтиради, шоирнинг таважжуҳ доираси ва тафаккур оламининг уфқлари кенг бўлганлигини кўрсатади.

Суйима ҒАНИЕВА

КЎНГИЛ ИҚЛИМИ

Китобингизни ўқидим

Таниқли болалар шоири Рустам Назар турли адабий жанрларда ўз кучини синаб кўрган бўлса-да, унинг истеъдоди айнан кичкинтойлар адабиётида ёрқинроқ намоён бўлди. Рустам Назар болалар адабиёти, хусусан, шеъриятига Анвар Обиджон, Турсунбой Адашбоев, Миразиз Аъзам, Ҳамза Имонбердиев, Кавсар Турдиева сингари шоирлар ўзгача руҳ олиб кирган ўтган асрнинг 80-йилларида қўшилди. Шу боис, декламацион руҳдаги қуруқ шеърлар эмас, балки мағзи тўқ, китобхонни фикрлашга ундовчи асарлар ёзиш жараёнида унинг ижоди шаклланди. *"Мен болалар шеъриятини жиддийлаштиришга, унга катталар адабиётига хос унсурларни олиб киришга ҳаракат қилдим"*, дея эътироф этган шоир яқинда "Хоразм" нашриётида чоп этилган "Ердаги қуёш" номли китобидаги бир шеърида:

Машқларимни Сизга тутдим.
Дилингизга бориб етсин.
Болаларни катта айлаб,
Катталарни бола этсин! —

деб ёзади. Англашиладики, Рустам Назар қаламига мансуб шеърлар нафақат турли ёшдаги болаларнинг фикр-қарашларини янгилашга, балки катталарнинг дилида ҳам болаликка хос беғубор, самимий туйғуларни уйғотишга йўналтирилган. Дарҳақиқат, шоир ҳаётнинг рангин кўринишларига, муаммо ва зиддиятларига болалар нигоҳи билан назар ташлайди, бадиий тадқиқ этади.

"Сумалак" шеърининг лирик қаҳрамони — жажжи қизалоқ Наврўз байрами арафасида ёд олган қўшиғи таъсирида худди капалакнинг гуллар узра парвоз қилганидай яйраб-яйраб қувнайди, куйлайди. Сумалакнинг қўшиқ эмас, балки оғизларни чапиллатиб ейиш мумкин бўлган таом эканлигини англаганида, ундаги жўшқинлик ўрнини ҳайрату ғашлик, хомушлик ва паришонлик эгаллайди. Қизалоқнинг кўнгил ва руҳ иқлимида кашф этилган гўзал оламдан номнишон қолмайди. Чунки у сумалакнинг бир умр қўшиқ бўлиб қолишини тилайди. Қўшиққа эса зинҳор нон ботириб ейиш мумкин эмас. Қизалоқнинг ўзгаларга ўхшамаган хаёлот олами ҳақидаги мазкур шеър катта ёшдаги китобхонни ҳушёр торттиради. Мурғак қалбларга хос беқиёс туйғуларни эъзозлашга чорлаш баробарида, бир лаҳза уни ҳам олис болалик даврларига етаклаб кетади.

Гулзор оралаган қорни оч Эчки атиргулни ютоқиб еркан, лаб-лунжида туйган оғриққа чидаёлмай боғбонни нодонликда айблайди. Шеърдаги гулнинг гўзаллик ва нафосат рамзи эканлигини англай олмаган нодон Эчкининг фикрлаш тарзига хос киноявий оҳанг китобхон диққатини тортади ("Эчкининг фикри"). Дарахтнинг энг учида кўзга ташланиб турган қип-қизил олмани Жирафа узун бўйнини чўзиб бир пасда еб қўяди ва неча кунлаб талпиниб ирғишлаган, ҳаракатлари беҳуда кетган Эчкивойни "лапашанг" дейди. Имкон ва имконсизлик, беҳуда чираниш ҳақида ёзар экан, Рустам Назар болалар учун доим қизиқ бўлган ҳайвонлар: Эчки ва Жирафа образларидан фойдаланади ("Қизил олма"). Одамларнинг тузоғига илиниб узоқ шаҳарга келтирилган Маймун ўз хоҳиш ва эҳтиёжига зид тарзда инъом этилган либослардан ор қилиб ўрмонга қочиб кетади. Чунки қадрдон ўрмонида кийимсиз бўлса-да, у ўзини эркин сезади. Гоҳида мард ҳинду Чингачгук, гоҳ ҳайвонлар билан овга чиқувчи Маугли, гоҳ кимсасиз оролда яшовчи Робинзон, гоҳида эса босқин ва тўполонлар уюштирувчи қароқчи Бармалей бўлиб кўча чангитиб юрган болакайнинг на ўз исми, на ташвиши бор. Бу билан шоир меъёридан ортиқ тақлид оқибатини кўрсатади. Китобхонни ўзлигини англашга, инсоний қиёфасини шакллантиришга чорлайди ("Тақлид қилувчи бола").

Рустам Назар ижодига хос юмористик оҳанг "Тўйда" шеърида ҳам кузатилади. Қўшни маҳаллага тўйга борган тўртта ўртоқдан бири — Жавлон урушқоқ болалардан хавфсираб ўзларининг жуда озчилик эканидан афсусланса, ош тортилганида жўраларининг иштаҳасини кўриб кўпчилик эканликларидан хўрсиниб қўяди.

Шоирнинг лирик қаҳрамони назарида куз бир қадар қўрқоқ фасл бўлиб кўринади. Чунки у дов-дарахтларнинг раъйига қарамасдан ҳаммасига бир хил сап-сариқ ранг чаплагани ҳолда, кўм-кўк арчани четлаб ўтади. Боланинг наздида куз арчанинг игналаридан қўрқиши сабабли уни бўяшга журъат этолмайди. Демакки, ўзликни асрамоқ ёхуд мақсадни амалга оширмоқ учун истакнинг ўзигина кифоя эмас, бу курашувчанлик ва жасоратни ҳам талаб этади ("Қўрқоқ фасл"). Баҳор ҳақида эса шоир теша тегмаган сўзлар, оҳорли ифодалар топади. Худди баҳорга ўчакишгандай, тўполон қилган қиш бирдан бўшашиб қолади. Болакайнинг назарида сон-саноқсиз куртакларнинг муштидан қишнинг дилига ҳадик тушган. Шоир жонлантириш орқали ифода гўзаллигини таъминлашга эришади. Рустам Назар ижодида "Дилшоднинг саволлари", "Ўрмонга саёҳат", "Катталар гурунги" сингари туркум шеърлар ҳам алоҳида ўрин эгаллайди. Жумладан, баҳорни интиқ кутаётган Дилшод турналар баҳор даракчиси, деган гапга ишонмайди. Чунки турналар аллақачон учиб ўтган бўлса-да, март ойида гупиллаб қор ёққану кўкламдан ҳамон дарак йўқ ("Тасалли").

Рустам Назар болаларгагина хос беозор қилиқлар, жайдари фикр-мулоҳазалар, беғуборлик, ростгўйлик, таваккалчилик, шижоат, ҳангоматалаблик, хаёлпарастлик ва ҳатто андак донолигу анойиликка таяниб, жамият ва инсон ҳаёти мазмунини тиниқ рангларда кузатади. Характерларнинг бадиият оламидаги ҳаёти, изланиш-интилишларига хос моҳият ва ҳолатларни миллий бетакрор қирраларда ёрқин кашф эта олади. Шунинг учун ҳам шоир шеърларида бизга ғоятда таниш туюлган махлуқоту мавжудотларгина эмас, нарса ва ҳодисалар ҳам кутилмаган фазилат-нуқсонлари, белги-сифатлари билан яққол бўй кўрсатади. Рустам Назар шеърлари ёш китобхон диди ва руҳиятига яқинлиги, маънавий-руҳий эҳтиёжига мутаносиблиги, катталарни ҳам болаликка қайтара олиши, қолаверса, жаҳон болалар адабиётига муштарак талай фазилатларга эга эканлиги билан қимматлидир.

Исломжон ЁҚУБОВ,
филология фанлари номзоди, доцент

Журналларни варақлаганда

"ЖАҲОН АДАБИЁТИ"
2008 йил, октябр

Журналнинг янги сони муҳтарам Президентимиз Ислом Каримовнинг "Юксак маънавият — енгилмас куч" китобидан олинган парча билан очилади. Унда маънавиятимизнинг улкан намояндалари, жумладан, атоқли олим ва жамоат арбоби Озод Шарафиддиновнинг "Жаҳон адабиёти"га раҳбарлик қилган даври ҳақида сўз юритилади. Албатта, бу юксак эътироф журнал жамоасининг бугунги фаолиятига куч-қувват ва рағбат бағишлаши шубҳасиз.

"Маънавият сарчашмаси" мақоласида тарих фанлари доктори, профессор Фатхулла Эргашев Юртбошимизнинг "Юксак маънавият — енгилмас куч" китобида ёритилган тарих, маданият, маънавий қадриятлар, халқимизнинг турмуш тарзи, урф-одат ва анъаналар, фарзандлар тарбияси, Ватан ва давлатчилик тарихи, халқаро муносабатлар ва бошқа давримизнинг долзарб масалаларга эътибор қаратади.

Замонавий наср ихлосмандлари журналнинг мазкур сонида иккита роман билан таниша бошлайдилар. Улардан бири 2006 йили Нобел мукофотига сазовор бўлган машҳур турк адиби Ўрхон Памуқнинг "Истанбул" (туркчадан Миразиз Аъзам таржимаси) ва иккинчиси инглиз адибаси, "ишқий романлар қироличаси" Барбара Картленднинг "Ройиш рафиқа" (русчадан Гулнора Муҳаммадёрова таржимаси) романларидир.

Иброҳим Ғафуров таржимасида эълон қилинаётган Ж.Жойснинг "Улисс саргузаштлари" романининг навбатдаги воқеаларини ҳам журналнинг ушбу сонида ўқийсиз.

Машҳур озарбайжон шоирлари Бахтиёр Ваҳобзода, Наби Ҳазрий, Шакар Аслонов ижодидан намуналарни озарбайжончадан Гулбаҳор Саид Ғани таржима қилган. Буюк инглиз драматурги Уильям Шекспирнинг "Макбет" шеърий драмаси таржимасини рус тилидан Ўзбекистон халқ шоири Рамз Бобожон амалга оширган. Журналда ана шу таржимадан парча эълон қилинган.

Ҳар галгидек, журналнинг бу сонида ҳам ҳозирги замоннинг долзарб муаммоларига, тарих ва тақдир ажойиботларига, адабиёт муаммоларига бағишланган қизиқарли мақолалар эълон қилинган. Машҳур рус кинорежиссёри С.Говорухиннинг "Халқни эҳтиётлаш" (таржимон М.Мирзо), З.Собированинг "Кушон салтанатидаги ислоҳотлар", Ш.Турдиевнинг "Муштарак тақдирлар" мақолалари шулар сирасидан. Тадқиқотчи Хуршида Ҳамроқулованинг "Кўҳна муаммонинг замонавий талқинлари" мақоласида бадиий адабиётда ёритилган ҳаёт ва мамот муаммолари таҳлил этилади.

"ҲИДОЯТ"
2008 йил, 9-сон

Исроф дейилганида фақат маблағ ёки мулкни совуриш тушуниладими? "Қимматли вақтни беҳуда ўтказиш, фойдали ишларга сарфламаслик ҳам исрофдир. Куч-қувватни ва салоҳиятни эл-юртга ёки ўзига фойда келтирмайдиган ишларга кетказиш ҳам исрофдир", деб ёзади Аҳмад Муҳаммад "Исроф саховат эмас" мақоласида.

"Ҳидоят"нинг янги сонида ҳар биримиз учун ибрат бўлгули, ҳаётда тўғри йўлдан тоймасликка даъват қилиб ёзилган ана шундай сермазмун мақолалар талайгина. Чунончи, "Юсуф сураси" тафсири, "Саҳобалар ҳаёти" рукнида берилган Самий Нур Жаҳиннинг "Зибоъа бинти Зубайр" мақоласи, "Ислом ва олам" хабарлари, муштарийларни қизиқтирган саволларга берилган пухта, батафсил жавоблар ушбу сон мундарижаси ранг-баранглигини, мазмундорлигини таъминлаган. Албатта, Қуръонни ўрганувчилар учун Али ибн Аҳмад Воҳидийнинг "Оятларнинг тушиш сабаблари" (Аҳмад Турсун таржимаси) асари, Ж.Абдулмўминнинг "Машҳур Фарғонийлар", О.Жаъфаровнинг "Чугучаклик ўзбеклар" мақолалари ушбу сонга салмоқ бағишлаган.

Шунингдек, сиз "Олисларга саёҳат" рукнида Суринам республикасига доир батафсил маълумот оласиз. "Шеърият" рукнида эса таниқли шоир Қадам Саид Муроднинг бир туркум шеърларидан баҳраманд бўласиз.

ТОШКЕНТДА "БОЛТИҚ УЙИ" ТЕАТР-ФЕСТИВАЛИ

Бошланиши биринчи бетда.

Фестивал репертуарида Наби Абдураҳмонов саҳналаштирган спектаклдан ташқари яна иккита асар бор. Бу Флоренция театри (Италия) режиссёри Рикардо Соттили томонидан яратилган "Олтин инсон" ва Швеция ёзувчиси Джудджи Висландер қаламига мансуб "Му она ва унинг дўстлари" спектаклларидир. Ўйлаймизки, ўзбек театр санъати мутахассислари ва томошабинлари бу спектаклларда кўтарилган муаммоларни ва умуминсоний ғояларни қийналмасдан "ўқиб", ўзларига чуқур сингдира оладилар. Ўзбек театрлари билан ижодий алоқаларимиз давом этади.

Санкт-Петербург "Болтиқ уйи" театр-фестивалининг бадиий раҳбари Владимир Тике тадбир ҳақида шундай деди:

— Театр санъати ҳамиша турли миллат халқларини бирлаштириб ва дўстлаштириб келган, халқлар орасида ўзига хос кўприк вазифасини бажарган. Россия ва Ўзбекистон маданий алоқаларига келсак, машҳур Михоэлс ва Товстоногов, таниқли режиссёрлар Симонов ва Захаров бошчилигида ўнлаб ўзбек актёрлари ва режиссёрлари ўз вақтида таълим олганлар. Биз эса сизнинг Аброр Ҳидоятов ва Шукур Бурҳонов, Сора Эшонтўраева ва Зикир Муҳаммаджонов каби актёрларингизни ғоятда қадрлаймиз. Улар ўзбек миллий театр мактабини яратдилар. Бугунги кунда бу ишни таниқли режиссёрларингиз Баҳодир Йўлдошев ва Наби Абдураҳмоновлар истеъдодли актёрлар билан бирга давом эттирмоқда. Биз "Болтиқ уйи" театрида Наби Абдураҳмонов саҳналаштирган "Хўжа Насриддиннинг биринчи муҳаббати" спектаклини кўриб ҳайратландик. Сабаби, у бизнинг театр санъатимизга, қалбимизга янги, ўзбекона ҳис-туйғуларни олиб кирди. Абдураҳмоновнинг санъати кенг қамровли экан, шу боис бизнинг санъатокрларимиз бу янгиликни янада чуқурроқ ўзлаштириб олишлари керак бўлади. Кўриб турибсизки, сиз биздан, биз эса сиздан илҳом олиб бугунги умумжаҳон замонавий театр санъатини бойитмоқдамиз. Дўстлигимиз чироғи ҳеч қачон ўчмасин дейман.

Фестивал иштирокчиси, таниқли театр ва кино актёри, Россия халқ артисти Роман Громадский дил сўзларини шундай изҳор қилди:

— Мен қадимий Тошкент шаҳрига — дўстларим диёрига келганимдан бахтиёрман. Ўзбек актёрлари жуда самимий ва очиққўнгил. Уларнинг истеъдодига доим қойил қоламан. Актёрларингиздан кўп нарсани ўрганса бўлади. Бизнинг касбимиз ўта нозик, уни тез-тез чархлаб турмасанг, бошқалардан ўрнак олмасанг, санъатинг хиралашиб қолади. Яхшиям шундай фестиваллар бор, ўзимизни синаб кўрамиз, дўстларимиз билан учрашамиз, улар билан баҳслашамиз.

Дарҳақиқат, бу гал фестивал доирасида россиялик санъаткорлар ўзбек актёрлари билан учрашувлар, пойтахт театрларининг актёрлари учун саҳна нутқи, актёрлик маҳорати бўйича маҳорат дарсларини ўтказиб, санъат институти талабалари билан мулоқотда бўладилар. Маҳорат дарсларини таниқли актёр, Россия халқ артисти Вадим Яковлев, Россияда хизмат кўрсатган артист Ирина Конопацкая ва фестивал меҳмонлари — италиялик режиссёр Рикардо Сотилли ҳамда истеъдодли актёр Паскуале Падаро ўтказадилар.

Ўйлаймизки, Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари вазирлиги ўтказаётган шундай нуфузли фестиваллар, халқаро театр учрашувлари ва улар доирасида бўлиб ўтадиган ижодий суҳбатлар икки халқ орасидаги дўстликни, маданий алоқаларни янада мустаҳкамлашга ҳисса қўшади.

Аҳмаджон РАҲИМОВ,
санъатшунос

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий текшириш институти олимларининг изланишлари натижасида тайёрланган "Педагогика фанидан изоҳли луғат" босмадан чиқди. Мазкур янги луғат мазмун ва мундарижаси билан китобхонларга манзур бўлади, деб ўйлаймиз.

Луғатни тайёрлаш жараёнида муаллифлар тарихий манбалардан унумли фойдаланганлар. Халқ оғзаки ижоди, халқ педагогикаси тарихи, "Авесто", "Қутадғу билиг" каби ноёб адабиётлар луғатни тузишда асосий манба бўлиб хизмат қилди.

Акбар АЛИЕВ

ГАЗЕТЧИ РАССОМ ЭДИ

Яхшилар эди

Маҳмуд акани рассом сифатида кўпчилик яхши танирди. Айниқса, газеталарнинг масъул котиблари, суратчи мухбирлар ишга бамайлихотир келиб кетувчи бу кишининг бешинчи қаватдаги хонасига зир қатнашарди. Чунки у пайтларда компютер қаёқда дейсиз, саҳифаларга зеб бўлгувчи барча унсурларни мана шу киши — рассом Маҳмуд ака тайёрларди. Ўшанда мен бошловчи мухбир, салкам қирқ йил газетанинг нонини еган, шундан йигирма тўққиз йилини "Қишлоқ ҳаёти" учун бахшида этган барваста бу одам билан шу таҳририятда бирга ишлардик. Ҳар куни одатдагидек эрталабки салом-аликдан сўнг:

— Ўзбекнинг кичигига не хизмат, устоз? — сўрардим кулиб.

— Чой дамласинла... — дердилар бироз сукутдан сўнг, ишлаётган суратига термулиб туриб. — Одам боласи мураккаб-да, фалсафа сўқишни яхши кўради. Айтайлик, оддийгина "Навоий" сўзининг ўзагида қанча синоат жамланган-а? — дерди ҳайратланиб.

Унинг одати шунақа эди: узкун ўз ҳақиқати, ўзидан ўзгага сир бўлган қарашлари билан курашиб яшарди. Аммо... дўнг пешона, ҳар куни бировдан олдин, бировдан кечроқ таҳририятга кириб келадиган бу одам ҳаммага жилмайиб боқар, ҳамма билан жилмайиб саломлашарди.

Маҳмуд Жўраевнинг "Қишлоқ ҳаёти"да ўз ўрни бор эди. Бир кун ишга келмаса дарров билинарди. Унинг ўзи ҳам бир кун ишга келмаса, худди иш тўхтаб қоладигандек, эртасигаёқ ҳол-аҳволини унутиб, қадрдон таҳририятига етиб келарди.

— Сизлар ёзмай туролмайсизлар-ку, мен ҳам чизмасдан туролмайман-да, — дерди у киши. — Лекин қанчалик кўп ёзиб-чизмайлик ҳеч биримиз асл моҳиятни, дунё сир-синоатини очиб беролмаймиз. Масалан, менинг ҳар бир асарим ўзим учун зўр ҳақиқатдек туюлади. Лекин вақт ўтиб, янги-янги ҳақиқатлар туғилаверади.

Маҳмуд ака ана шунақа ўйчан одам эди. Рассомлик қаторида адабиётни жон-дилдан севарди. Мумтоз шоирларнинг шеърларини кўп ва хўп биларди. Рассомлик ҳақида гап кетганда, у киши бир гапни тез-тез такрорлардилар:

— Тасвирий санъат шуниси билан қизиқки, у худди мусиқа каби тилмоч талаб қилмайди. Яратилган асар ўз моҳиятини ўзи ошкор қилади.

Маҳмуд ака чин маънода фидойи инсон эди. 1963 йили Гулистонда "Сирдарё ҳақиқати" газетаси ташкил этиладиган бўлади-ю, у киши ҳам шу вилоятга юборилди. Шу тариқа уч йил офтобда қорайиб, зўр-зўр чўлқуварларнинг суратини чизди.

— Сиз асли рассом бўлиб туғилгансиз, — дейишса, у киши:

— Эбей-эбей, — дердилар сал тилни буриб. — Ким онасининг қорнидан тушибоқ "дада" деган. Биз ҳам ўқиганмиз. Устозлар қўлида тарбия кўрганмиз. Бенков номидаги рассомлик билим юртида Чингиз Аҳмаров, Абдулҳақ Абдуллаев, Малик Набиев сингари санъат дарғаларининг даккисини еганмиз, — дердилар.

"Қишлоқ ҳаёти"нинг 2000-йилларгача бўлган қарийб ўттиз йиллик жамламаларини варақласангиз, уларнинг ҳар бир сонида устознинг бир чимдим бўлсин, меҳнатини ҳис этасиз.

Маҳмуд ака умрининг охиригача газетачилар билан бирга ишлади, бирга изланди, бирга ижод қилди. У кишининг меҳнатлари муносиб баҳоланиб, "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими" унвонига муносиб кўрилган эди.

Биз ҳар куни кириб-чиқадиган матбуотчилар уйи остонасини Маҳмуд ака сингари не-не устозлар босиб кириб, босиб чиққанлар. Уларнинг руҳи ҳаммамизни қўллаб турсин.

Сайид ОЛИМ

"ЭЛ СЕВГАН САНЪАТКОРЛАР"

Янги китоблар

Ҳар бир санъаткорнинг ўзига яраша истеъдоди, ижро маҳорати ва яна... санъатга кириб келиш йўли бўлади. Кўплар учун бу йўл мураббийларнинг зукко нигоҳидан бошланади. Кимдир учун эса санъаткорлик йўлини танлашга кўрик-танловларда қатнашиш, дастлабки мусиқа сабоқлари сабаб бўлади. Шундайлар ҳам борки, улар ота-оналари изидан боришади, жуда ёшликдан санъатнинг сеҳрли сўқмоқларига йўли тушган бундай ниҳоллардан кейинчалик таниқли ижрочилар, саҳна санъатимизнинг ёрқин юлдузлари етишиб чиқади.

"Ўзбекистон" нашриётида куни кеча тандирдан узилган "Эл севган санъаткорлар" сарлавҳали китобни варақлар экансиз, кўнглингиздан шу мулоҳазалар ўтиши табиий. Тўплам муаллифи — узоқ йиллардан бери қўлидан созини қўймай, эл-юртга, дўст-қадрдонга беминнат хизмат қилиб келаётган хонанда Озода Назарова. Озодахоннинг кўплаб қўшиқлари мухлисларга ёд бўлиб кетган. Санъаткор қўшиқ куйлаш билан бирга узоқ йиллар давомида Ўзбекистон радиосида ишлаб, эл суйган санъаткорлар, бастакорлар, раққосу раққосалар, театр актёрлари, бастакорлар тўғрисида муттасил эшиттиришлар олиб борди, уларнинг саҳна ҳаёти, катта санъатга кириб келиши тўғрисида тингловчиларга мароқ билан сўзлаб берди. Ушбу тўпламни ўқир экансиз, халқимизнинг Файзулла Аҳмедов, Бобомурод Ҳамдамов, Марям Ихтиёрова, Икромжон Бўронов, Ўлмас Саиджонов, Шариф Султонов, Очилхон Отахонов, Ғуломжон Ҳожиқулов, Холисхон Қодирова, Фароғат Раҳматова, Ҳасан Ражабий, Алижон Эркаев, Раҳима Мазоҳидова, Абдуҳошим Исмоилов ва... эҳ-ҳе, ҳаммасини санаб ўтирсак бўлмас, яна жуда кўплаб суюкли санъаткорлари ҳақидаги қизиқарли маълумотларга, уларнинг радио тингловчилар билан бўлган мулоқотларига гувоҳ бўласиз. Муҳими, содда тилда ва ихчам қилиб берилган ҳар бир суҳбатда санъаткорларимизнинг ички дунёси, ўзига хос фикр-мулоҳазалари баён қилинган.

Тўплам таниқли бастакор Рустам Абдуллаев ва ҳамкасбимиз Гулчеҳра Умароваларнинг сўзбошиси билан очилади. Муҳаррир З.Ҳакимова. Адади 2000 нусха.

"СИРИУС" КИНОСТУДИЯСИ ИЗЛАНИШДА

Кўпчилик қизиқиб томоша қиладиган филмлар осонликча дунёга келмаслигини ҳамма ҳам билавермаса керак. Чунки аксарият ҳолларда томошабинни фақат филмнинг ўзи, мазмуни, рол ўйнаган актёрлар қизиқтиради. Аслида ҳар бир картина экран юзини кўргунга қадар ижодий жамоанинг асло бўш вақти бўлмайди. Филмга кўпчиликнинг изланиши, машаққатли меҳнати сингади.

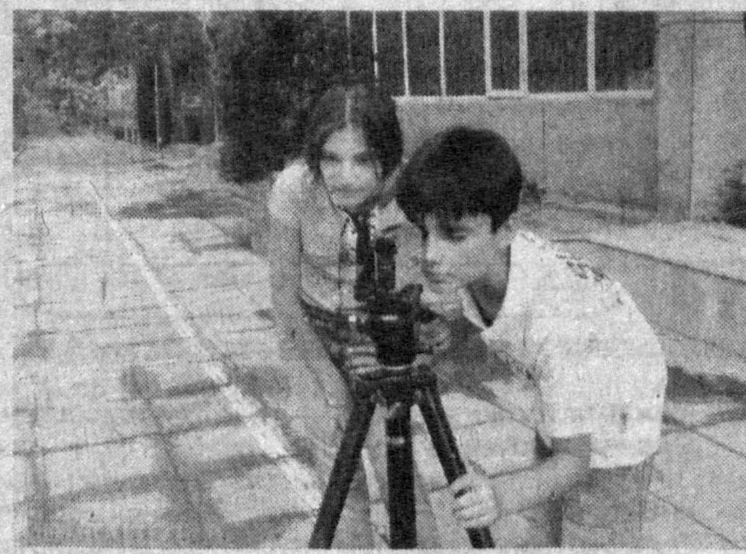

— Биз ёшларни кино санъати билан ошна қилибгина қолмаймиз, — дейди пойтахтдаги Мирзо Улуғбек номидаги маданият уйи қошида фаолият юритувчи "Сириус" киностудияси раҳбари Борис Лебедов. — Биз ёшларда оламни кўриш, атрофимизни ўраб турган борлиқнинг яхши-ёмон томонларини ажрата билиш кўникмаларини тарбиялаймиз. Студиямиз турли ташкилотлар ҳомийлигида, уларнинг буютмалари асосида фаолият олиб боради. Айни кунларда бугун учун зарур ва қизиқарли бўлган "Болалар ҳуқуқлари" мавзуси устида ЮНИСЕФ билан ҳамкорлик қиляпмиз. Бунга 18 йил олдин қабул қилинган Бутун жаҳон болалар ҳуқуқлари конвенцияси масалалари ҳам киради. Асосий мақсадимиз мазкур қонунни кино воситасида ўзбекистонлик болалар онгига сингдиришдир. Шу мақсадда ўқув видеолари ва фотопрограммалар туркумини яратамиз. Ижодий ишимизга юртимизнинг яна тўрт студияси қўшилди. Ёзда Тошкент вилоятининг "Семурғ" соғломлаштириш марказида самарали ишладик. Ногирон болаларга мўлжалланган "Санвик" болалар маркази қошидаги студияда тренинг муваффақиятли ўтди. Яқинда Бухоро ва Наманган студиялари тренерлари билан иш бошламоқчимиз.

Борис Лебедов кинони, хусусан, ҳаваскорлик кино санъатини ҳаддан ташқари севувчи, ўз ишининг фидойиси бўлган инсон. Бир неча ўн йиллардан буён болаларга бу соҳани ўргатиб келади. Техника кун сайин ривожланиб, кино олувчи аппаратлар тури янгиланиб бораётган бугунги кунда масаланинг моддий жиҳатини ҳал қилиш ҳам осон эмас. Б.Лебедовнинг "Сириус" киностудиясида эса юрак амри билан астойдил иш олиб борилади. Бугун студия жамоасининг режалари кўп. Асосий мавзу пойтахтимиз Тошкент ва унинг 2200 йиллик тўйи. Бу катта мавзуни болалар ақли ва қалбига мос тарзда очиб беришни, албатта, вақт кўрсатади. Бугун болалар юбилейга муносиб совға тайёрлаш ниятида астойдил изланмоқдалар.

Флора ФАХРУТДИНОВА

ЮРТ КУЙЧИСИ

Рассом устахонасида

Караевлар оиласини Каттақўрғон шаҳридаги энг машҳур ва ҳурматга сазовор оилалардан бири дейиш мумкин. Каттаю-кичик бу оилага ҳавас билан қарайди. Караевлар хонадонида ака-сингил рассомлар, туғма истеъдод соҳиблари камол топишган. Рафиқ ва Наримон Караев, Ноила Караевалар яратган асарлар нафақат мамлакатимизда, балки жаҳондаги йирик кўргазмаларда намойиш этилиши билан бирга, театр саҳналарига ҳам файз киритиб келмоқда. Оиланинг тўнғич фарзанди — Ўзбекистон ва Россия рассомлар уюшмалари аъзоси Наримон Караев мўйқаламига мансуб асарлар албом тарзида нашр этилган. Ўтган асрнинг 70-80 йилларида рассомнинг Москвада намойиш этилган кўргазмаси рангтасвир усталари эътирофига сазовор бўлганди. Афсуски, Наримон ижодининг айни гуллаган кезларида бевақт ҳаётдан кўз юмди.

Рассомлар сулоласини давом эттираётган Ноила ўттиз йилдан буён Каттақўрғон шаҳридаги Абдулҳамид Мажидий номидаги ўзбек давлат драма театрида бош рассом вазифасида фаолият кўрсатиб келмоқда. Рафиқ Караев эса йигирма йилдан буён Москвада яшаб ижод қилмоқда. Унинг шахсий кўргазмалари Франция, Италия, Англияда намойиш этилган. Рафиқ ўзининг илк расмларини Каттақўрғон шаҳридаги 3-мактабда ўқиб юрган чоғларидаёқ чизган, ёш рассомларнинг вилоят ва республика кўрик-танловларида иштирок этиб, бир неча бор ғолибликка эришганди. Ютуқлардан руҳланган Рафиқ кейинчалик Душанбе рассомлик билим юртида, Тошкент санъат институтининг рангтасвир бўлимида таҳсил олди. Институтда халқ рассомлари Неъмат Қўзибоев, Иван Енин, Лидия Прендоваларга шогирд тушиб, рангтасвир санъатининг сир-асрорларини чуқур ўрганди. Институтни аъло баҳоларга битиргач, Тошкент рассомлик билим юртида ёш рассомларга сабоқ берди.

— Болалигимдан рангтасвир услубида ижод қиляпман, — дейди Рафиқ Караев. — Она шаҳрим Каттақўрғон манзаралари, қадимий Самарқанднинг тарихий обидалари, бағрикенг, меҳнаткаш инсонлари, миллий қадриятларимиз мавзуидаги асарларим 1978-1981 йилларда Тошкент ва Самарқанд шаҳарларидаги ижодий кўргазмамда намойиш этилган.

Рафиқ яқинда ота уйида бўлиб, Самарқанд, Тошкент, Бухоро, Каттақўрғон шаҳарларини зиёрат қилди, миллий қадриятларимиз, урф-одатларимиз, тўй-маъракаларимиз ҳақида яратилажак асарларига мавзу тўплади.

— Келгуси йил апрел ва ноябр ойларида асарларим кўргазмаси Германияда намойиш этилади, — дейди рассом. — Ҳозир ушбу кўргазманинг буклет ва таклифномалари ЮНЕСКО томонидан тарқатиляпти. Кўргазмада намойиш этиладиган йигирмага яқин асарларимда юрт истиқлоли, она диёр ўтмиши ва бугуни ўз аксини топган. Мустақил мамлакатимиз ютуқларидан ҳамма вақт қувонаман. Юртимизнинг сўлим манзаралари, равнақи менга илҳом беради, қаерда бўлмайин Ватан меҳри билан яшайман.

Абдуазиз ҲОШИМОВ

МУҲАББАТ КЎПАЙИБ КЕТСА...

Бугун юртимиздаги жуда кўплаб киностудияларда халқимиз турмуш-тарзи, урф-одатлари, шу куннинг ёшлари ҳақида турли филмлар яратилмоқда. Биз "Камолот" Ёшлар ижтимоий ҳаракати марказий кенгаши "Ибрат" студиясида суратга олинаётган янги филм ижодкорлари билан учрашдик. Дастлабки саволимиз сценарий муаллифи ва бош режиссёр, Ўзбекистон халқ артисти Лутфулла Саъдуллаевга бўлди:

— Лутфулла ака, навбатдаги филмингиз нима ҳақда?

— Бугунги кунда муҳаббат мавзуидаги филмлар жуда кўпайиб кетди. Бизнинг филмимиз ҳам ёшларга бағишланган. У катталарга ҳурмат, отани эъзозлаш ҳақида. Катта лавозимларга кўтарилиб, босар-тусарини билмай қолган йигитнинг отасига, дўстларига, турмуш ўртоғига нисбатан беписандликлари нима билан тугаши асарнинг асосий мавзуси ҳисобланади. Филм сценарийси Алп Жамол асари асосида ёзилган.

Асосий ролларни Лола Элтоева, Фарида Умарова, Тоҳир Миралиев, Гулчеҳра Саъдуллаева, Фатҳулла Маъсудов ва бошқа актёрлар ижро этмоқдалар. Таниқли санъаткор Ғайрат Убайдуллаев маслаҳатчи сифатида бизга катта ёрдам бермоқда.

— Лутфулла ака билан илгари биргаликда ишлаганмиз, — дейди бош оператор Акмал Сулаймонов. — Шунинг учун асарнинг мазмун-моҳиятига мос тасвирларни танлашга ҳаракат қиляпмиз. Бу жуда муҳим омил. Баъзи филмларда қаҳрамонлар ички кечинмалари табиатга мос тушмай қолган саҳналарга дуч келамиз. Шунинг учун ҳам воқеликни ҳаққоний очиб бериш мақсадида кузни танладик. Томошабин бу филм орқали нафақат инсон тақдирини кузатади, балки шунга монанд табиат гўзаллигига ҳам дуч келади.

Суратга олиш майдонида

Асосий рол ижрочиларидан бири, таниқли хонанда Равшан Комилов ўзи яратаётган образ ҳақида шундай деди:

— Филмда каттагина, чуқур масъулияти бор образлардан бирини яратяпман. Менга, аввало, сценарий жуда маъқул бўлди. Илгари ҳам кўпгина филмларга таклиф этишганди. Бу асарда кўтарилаётган мавзу ниҳоятда долзарб бўлгани учун ҳиссамни қўшишга қарор қилдим. Бир нарсадан хурсандманки, иш жараёнида ҳамма кўмак беряпти. Бир томонда кино санъатида анчайин тер тўккан Гулчеҳра опа билан Лутфулла ака туришибди. Бундай санъаткорлар билан бақамти образ яратиш ҳаммага ҳам насиб этавермаса керак.

— Бу филмда мен оиласи, болалари, хонадондаги қариянинг ҳурматини жойига қўйиб, эри топиб келганига қаноат қилиб, оила деб аталмиш буюк бешикни тебратаётган ўзбек аёли образини яратяпман, — деди асосий рол ижрочиларидан бири, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Лола Элтоева. — Аёл нафақат она, балки жамият олдида масъулиятга эга шахс эканлиги бу асарда яққол очиб берилган. Менга асарнинг мана шу томонлари жуда маъқул бўлди.

С.СИРОЖИДДИНОВ

ЭСКИ ШАҲАР ИЛҲОМЛАРИ

Пойтахтимизнинг Миллий санъат марказида Ўзбекистон халқ рассоми Алишер Мирзонинг "Эски шаҳар фарзандиман" номли ижодий кўргазмаси очилди. Унда юзга яқин асарлар намойиш этилмоқда. Рассом она шаҳри Тошкентнинг ўтмиши ва бугунги куни, содда самимий одамлари, шаҳар кўркига файз бағишлаб турган чиройли бинолари, яшил боғлари, кенг, ёруғ кўчаларини алоҳида меҳр билан тасвирлаган. Қирқ йилдан буён рангтасвир оламида тинимсиз изланиб, ижод қилиб келаётган Алишер Мирзо ижодини кузатганимизда, аввалги асарларида ёрқин ранглар кўп ишлатилган бўлса, сўнгги йилларда яратилган "Тинчлик фариштаси", "Ўтовда", "Самарқанд эртаги" каби асарларида қора, яшил, оқ-сариқ ранглар уйғунлашиб, ажиб афсонавий манзаралар пайдо қилганини кўрамиз.

Рассомнинг "Икки тақдир", "Тақдирнинг икки кўриниши" асарлари томошабинни фалсафий мушоҳадага ва манзаранинг туб моҳиятини англашга даъват этади.

Кўргазма бир ой мобайнида ўз мухлисларини чорлаб қолади.

САРВАРА

Кўргазма заллларида

ҲАМ ДАЪВАТ, ҲАМ ИБРАТ

Бошланиши биринчи бетда.

Адабиёт кунлари вилоятнинг Сариосиё туманида давом этди. Туман меҳнаткашлари сўнгги беш йил ичида пахта, дон етиштириш бўйича белгиланган режаларни биринчилар қаторида бажариб, давлатимиз раҳбарининг икки марта қутловига сазовор бўлдилар. Сув танқислиги юз берган ушбу йилда ҳам бу ерда белгиланган барча режалар ўз вақтида бажарилди. Ғалла ҳосилдорлиги туман бўйича 70 центнерни ташкил этди. "Сарвар", "Шоҳруҳ" фермер хўжаликлари ҳосилдорлик бўйича тумандагина эмас, мамлакатимизда карвонбошилик қилишди. "Тўпаланг ГЭСи"нинг биринчи навбати ишга тушди, "Хонжизза" полиметалл конини ўзлаштириш ишлари бошланди. Шу икки корхонанинг тўла қувват билан ишлаши натижасида янги 4 мингта ишчи ўринлари пайдо бўлади. Янгидан қурилган мактаб ва коллеж бинолари туман кўркига кўрк қўшиб турибди.

Ўзбекистон халқ шоири Сирожиддин Саййид шу туманда туғилган, 45-мактабда ўқиб, фидойи устозларидан таълим олган. Ушбу таълим даргоҳида узоқ йиллардан буён самарали меҳнат қилиб келаётган бир гуруҳ педагогларга Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг кўкрак нишонлари тантанали равишда топширилди. Ўз шеърларида истиқлол саодати, Ватан туйғусини баралла овоз билан куйлаётган шоирнинг ижодий кечаси, ҳеч муболағасиз, назм ва наво байрамига айланиб кетди. Ўзбекистон Қаҳрамонлари Абдулла Орипов, Иброҳим Файзуллаев, Аҳмад Нарзуллаев, туман ҳокими, Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси сенатининг аъзоси Парда Мадиев ўз сўзларида юртимизда адабиёт ва санъатга, маънавий тарбияга берилаётган эътибор ёш авлод тарбиясига самарали таъсир кўрсатаётганини, глобаллашув шароитида инсон онгги ва қалби учун кураш кескинлашар экан, бундай вазиятда маънавий тарбия янада муҳим аҳамият касб этишини таъкидладилар. Бу тарбиянинг ўзига хос хусусиятлари Юртбошимизнинг "Юксак маънавият — енгилмас куч" китобида таърифлаб берилган. Адабиётшунос олимлар Нурбой Жабборов, Адҳамбек Олимбеков ўз сўзларида янги авлод тарбиясида бадиий адабиётнинг ўрни ва вазифасига эътиборни қаратдилар. "Гулистон" журнали бош муҳаррири, таниқли шоир Азим Суюн, шоирлар Турсун Али, Шафоат Раҳматуллаев, Рустам Мусурмон, Ахтамқули, Нажмиддин Мирзо, Жўрабек

Ҳамюртлар эҳтироми.

Жангировнинг янги шеърлари кечага файз бағишлади. "Тафаккур", "Шарқ юлдузи", "Гулистон" журналлари, "Ўзбекистон адабиёти ва санъати", "Ҳуррият", "Моҳият" газеталари муҳаррирлари суҳбат мавзусини якунланаётган обуна мавсумига буришди. "Сариосиёликлар адабиёт газетасини мунтазам равишда ўқиб боришади, шу боисдан ҳам ишлари ривож топади", деган гапни баъзи ҳамкасблар аввалига ҳазил маъносида тушунишди, аммо обунага доир энг сўнгги маълумотлар бу гап ҳақиқатга анча яқинлигини кўрсатди. Ҳаваскор санъаткорлар тайёрлаган концерт дастури барчага манзур бўлди. Қорақалпоғистонлик шоир Бахтиёр Генжамурод дўсти Сирожиддин Саййидга бағишлаб ёзган ушбу ҳазил шеърини ўқиганда зални олқишлар босиб кетди:

Шоир бир нималар
қилмаса бўлмас,
Кимга май, кимга қиз,
кимга нос тушди.
Кимга чилим тушди —
кўк тутун йўлдош,
Шул тўртовга биздан
кўп ихлос тушди.

Ўша тўрт балонинг баҳор-ёзидан
Узукка қош қўнди, гоҳо қош тушди.
Бу яхши шеър
севинчидир ёзилган —
Кўздан ёш, кўкдан қор,
тоғдан тош тушди.

"Тунлар япроғ янглиғ
юпқалашган пайт"*
Ойлар баланд чиқди,
гоҳо паст тушди.
Сирожиддин Саййид,
Сурхондарё, айт,
Шоирлар кўнглига
қайдан соз тушди?!.

"Устимиздан ўтган ойлар"*
билади,
Ёр деб, бошимиздан
олтин тож тушди —
Эллик ёшнинг куз шамоли
гувлади,
Менда соч оқарди,
сендан соч тушди.

Қорақалпоқ тилидан
Рустам МУСУРМОН таржимаси.

Адабиёт кунлари доирасида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолларининг сурхондарёлик ижодкорлар, адабиёт ихлосмандлари иштирокидаги сайёр йиғилиши ҳам бўлиб ўтди. Йиғилишда уюшма вилоят бўлими фаолиятини янада жонлантириш, ёш истеъдод эгаларини ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, ижодкорларнинг адабиёт, сўз олдидаги масъулиятини ошириш масалаларига доир қизғин баҳс борди. Бугун вилоятда амалга оширилаётган ислоҳотлар, халқ хўжалигининг турли соҳаларида эришилаётган ютуқлар янги-янги асарлар учун мавзу бўлиши мумкинлиги таъкидланди.

Йиғилишда Сафар Кокилов, Менгнор Олламуродов Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзолигига қабул қилиндилар.

Адабиёт байрами тадбирларида Сурхондарё вилояти ҳокими Т. Жўраев иштирок этди.

М.АҲМЕДОВ

*Сирожиддин Саййид сатрлари.

Тўҳфат ўрнида

СУҲБАТ ИСТАЙДИ КЎНГИЛ...

Баъзан айрим кишилар ҳақида одамлардан: "Нуқул аравани қуруқ олиб қочади, суҳбатлашсангиз бир пасда қўйнингиз пуч ёнғоққа тўлади-я", деган гапни эшитасиз. Бироқ шундай одамлар ҳам борки, уларнинг таърифу тавсифи зарур бўлганда бу нақлнинг айнан тескарисини қўлласангиз ҳам ютқазмайсиз. Фақат, биргина аммоси бор — ундай одамлар "қўйнингиздаги ёнғоқ"нинг пуч ёки мағзи бутлигини бир зумда билиб олишади. Ҳатто суҳбатдоши қўни-қўнжини "фикр ёнғоқлари"га тўлдириб ҳам ташлайди.

Илму маърифат эгаллаш йўлидаги нечағир тошли довонларни ошиб ўтавериб, ҳар қандай метин ёнғоқни ҳам "иҳ" демай "чақиб ташлайди"ган даражага етган одамлар эса у қадар кўп эмас. Абдураҳим Эркаев мана шундай инсонлар сирасидан. Ундан жаҳон ёзув маданиятининг мукаммал асари ҳисобланмиш "Авесто ёзуви"дан тортиб, сўғдийлар маданияти, Шарқу Ғарбнинг Уйғониш даври мўъжизалари, жаҳон фалсафаси ва маънавий тараққиёт босқичлари, дунёнинг у чеккасидаги сайловдан халқаро сиёсат масалаларигача, жаҳоншумул астрономик кашфиётлар тарихидан то бугунги кунда бутун дунё физиклари синаб кўраётган коллайдер сирасрорига қадар истаган саволни сўрайверинг — энг тўғри ва пухта, аниқ жавобни олаверасиз.

Бу олимнинг қанча кўп ўқиса шунча кўп уққани, қувваи ҳофизаси бениҳоя кенглигидан далолатдир. У истаган суҳбатдошини миллат ва Ватан тарихи, миллий ғоя ва маънавият, мумтоз ва замондош шоиру адиблар, маърифатпарвар сиймолар ижоди, ўзбек ва жаҳон фанининг тараққиёт фасллари, фалсафий баҳсларга доир мароқли ҳикоялари билан ром қила олади.

Буларнинг ҳаммаси унинг олган билими нақадар пухта, заковати теранлигидан далолатдир. Биргина Самарқанд давлат университети рус филологияси факултетини битиришу салкам қирқ йил давомида олий таълим даргоҳларида фалсафадан сабоқ бериш, докторлик ишини тайёр қилган ҳолда, яна озроқ ўйлаб олай — донолар катта ишга шошилма деганлар, дегандай изланишларини маромига етказишга уринишнинг ўзи билан бу қадар катта илм тўплаш мумкинлигига ҳайрон қоласиз.

Аслида бу кўҳна дунёни билишга интилиш, унинг сон-саноқсиз қирраларини чуқур илми, дунёқараши орқали кашф этиш барчага ҳам насиб этавермайдиган юксак чўққидир. Абдураҳим Эркаевни шундай саодатманд, қамрови кенг олимлар сирасига киради десак, яна бир карра ҳақиқатни эътироф этган бўламиз.

Олим ўсмирлик давридаги каби ҳозир ҳам китобга ошуфта. Изланишдан, кундалик газета-журналларни мутолаа қилишдан чарчамайди. Қарши давлат университетида ўз соҳаси — фалсафага бевосита боғлиқ равишда тарих ва адабиёт фанларини ҳам бир зукко олим қатори билганлиги ва барча соҳалардан хабардорлиги билан ўқитувчи ва талабалар эътиборини қозонган. Миллий матбуотимиз саҳифаларидаги илмий-назарий ва публицистик мақолалари билан ҳам жамоатчилик назарига тушган. Илмни амалий иш билан боғлаб олиб бориш зукко олимларга ярашади. Шу маънода унинг Қашқадарё вилоят ҳокимлиги ижтимоий мажмуаси раҳбари сифатидаги фаолияти ҳам эътиборли.

Абдураҳим Эркаев серқирра ва сермаҳсул ижодкор. Унинг "Маънавият — миллат нишони", "Миллий ғоя ва маънавият", "Духовность — энергия независимости", "Маънавият ва тараққиёт модели", "Тафаккур эркинлиги" сингари китоблари долзарб мавзуси, фикрлар залвори билан маънавий тараққиётимизга ҳисса бўлиб қўшилди. "Маънавият — миллат нишони" китоби 1999-2000 йилларнинг "Энг яхши дарслик ва ўқув қўлланмаси" танловида эътироф этилиб, қайта-қайта нашрдан чиқди. Бу эса олимни кенг жамоатчиликка танитди, ҳурмат-эътиборини оширди.

У қайси мавзуда қалам тебратмасин, унинг моҳиятини тарихий, фалсафий, ижтимоий жиҳатлардан чуқур таҳлил этишга ҳаракат қилади. Маънавият ва миллий ғоямиз қадриятлар, халқ анъаналари ва урф-одатлари билан узвий боғланганини ишонарли таҳлил қилиб беради.

Олим миллий маънавиятимиз тадқиқига ўзига хос жўшқин руҳ олиб кирди, дейиш мумкин. Унинг асарларида миллий ғоя, маънавий баркамоллик ўзликни англатувчи, ҳар бир инсонни аниқ мақсад ва манзилга йўналтирувчи асосий куч эканлиги илмий жиҳатдан асосланади. Бу борада олим Юртбошимиз асарлари, уларда белгилаб берилган миллат маънавиятини юксалтиришга доир кўрсатма ва йўл-йўриқлардан келиб чиққан ҳолда бу жараённинг ҳаётий асосларини изчил таҳлил этишга ҳаракат қилади. Айни чоғда, олимнинг асарларида ёшлар тарбиясида миллий қадриятларнинг муҳим омил эканлиги ҳаётий мисоллар орқали тушунтирилади.

Абдураҳим Эркаевнинг мустақиллик ғоясини тарғиб ва тадқиқ этувчи олимлар даврасида ўз ўрни бор. Унинг ўткир фикри, илмий хулосалари ёшларни истиқлол неъматларини асраб-авайлашга даъват этиши, илҳомлантириши билан ҳам ибратлидир. Кутлуғ ёшини нишонлаётган ҳурматли олимимизга бу борадаги изланишларида муваффақият ёр бўлишини тилаймиз.

Исмоил ТЎХТАМИШЕВ,
Мурод АБДУЛЛАЕВ

Дунё — кенг...

ЁНДОШ ОЛАМДАГИ "ҚИЁФАДОШ"

Ҳанузгача одам зоти билан боғлиқ сиру синоатлар, жумбоқларнинг аксариятига изоҳ ёки илмий жавоб берилгани йўқ. Масалан, матбуотда шундай воқеани ёзишганди. Қўлидан ажралган одам йўқ қўлининг оғриётганидан шикоят қилади. У қўлига ёғоч қипиқлари илашганини, бир бармоғи михга қадалиб азоб бераётганини айтади. Ҳалокат оқибатида аллақачон қўлидан ажралган кишининг яқинлари унинг бу гапларини эшитиб шўрлик ақлдан озганмикан, дея шубҳаланишади. Шу пайт беморнинг ёнида бўлган хирург ҳам ҳайратга тушади ва ҳалокат содир бўлган жойга — заводга бориб, ёғоч қутилар орасидан қипиққа беланган қўлни топади. Энг қизиғи, қўлнинг бир бармоғига санчилган михни кўриб донг қотиб қолади. Айни шу пайт бемор худди эсанкираётгандай: "Қўлимни ювишаяпти. Михни суғуришаяпти. Энди бироз оғриқ қолди", дейди.

Ушбу воқеадан бирор-бир хулоса чиқаришдан олдин машҳур француз олими Г.Дюрвилнинг ўтган асрнинг 20-йилларида ўтказган ғаройиб тажрибаларини эслайлик. Олим қоронғу хонада кўплаб шоҳидлар иштирокида бир одамни гипноз ҳолатига солиб, ундан "қиёфадош"ини ("двойник") ажратар, бу "қиёфадош" кўзга кўринар, сезар, кўрар, эшитар, айрим ҳаракатларни бажарар ва ҳатто ўзига мурожаат этганларга муносиб тарзда жавоб қайтарар эди...

Дюрвил фаолияти давомида мингга яқин ана шундай ҳужжатлаштирилган, батафсил қайд этилган тажрибаларни амалга оширган. Хонада рўй берган бу мўъжизаларни иштирокчиларнинг ҳаммаси эмас, балки нозик руҳий қобилиятга эга бўлган кишиларгина аниқ кўришган. Бироқ шарпани ўз кўзлари билан кўрмаган иштирокчилар ҳам унинг хонада ҳозирлигини ҳис этишган, ўзидан чиқараётган ҳар хил товушларни эшитишган.

Албатта, кўплаб машҳур олимлар, жумладан, Парацельс, Ньютон, Кант ва бошқалар ҳам парапсихологик тажрибалар ўтказишган. Бироқ Дюрвил обрўли олимлар орасида биринчилардан бўлиб, одамлар дунёси билан мустаҳкам боғланган, турли хил кўплаб мавжудотларни бирлаштирган қандайдир ёндош олам мавжуд деган хулосага келган ва бу ҳақда очиқ ёзган.

Ўзининг кўплаб тажрибаларидан келиб чиқиб, Дюрвил қуйидагича хулосаларга келган: одам танасининг иккига, яъни асли ва "қиёфадош" тажрибалар орқали тасдиқланган. Демак, моҳиятан одам жисмоний тана ва жон (руҳ) деб аталадиган, қобиқ (парда)дан ташкил топган. "Қиёфадош" танадан ташқарида ҳаракат қилишга қодирлиги боис, ўлимни бошидан кечиради ва тирик қолади.

Қадимги мисрликлар одамнинг танаси — қобиқ, шахси эса кўз илғамайдиган ҳолатда мавжуд, деб ишонишган. "Қиёфадош" учун жисмонан тирик тана жуда муҳим. Чунки танадан ташқарида қанча бўлишидан қатъи назар, у ўз "уйига" қайтгандай тирик танага бемалол қайтади.

Мутахассислар фикрича, мисрлик фиръавнлар ўз таналарига қайғуриб, ўлимларидан кейин жасадларини бекорга мўмиёлашни буюришмаган. Айрим қоҳинлар махсус маросимлар ёрдамида марҳум фиръавнларнинг "қиёфадош"ларини чорлаб, уларга маслаҳат сўраб мурожаат этишган.

"Қиёфадош"лар одамнинг ўзидан кўра, жисмоний тана тақдири ҳақида кўп нарсани "билади", дейишади олимлар. Кўплаб улуғ инсонлар ҳаётлари давомида доимо тақдир "қўли"ни ҳис этишганини ёзишган. Наполеон Бонапарт ўзини кимдир ёки нимадир бошқараётганини ҳис этишини кўп гапирган. "Мен ўзимга маълум бўлган мақсад сари бораётганимда мени ҳеч қандай куч тўхтата олмайди — мени ташқи бир куч бошқаради. Бироқ мақсадга эришиб бўлганимдан сўнг оддий бир зарра ҳам мени маҳв этиш учун етарли бўлади", деган гапни у бир неча бор такрорлаган. Напалеоннинг жасорати, ўзига бўлган ишончининг манбаини мутахассислар ана шу — ёндош оламдаги "қиёфадош" билан боғлашади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Аббос Саидовга отаси

Адҳам ота САИДОВнинг

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қилади.

Ғазетхон илҳоми

НИМА КЕРАК?

Ўзбекка нима керак?
Тинчлик, тотувлик керак.
Дуони шундан бошлар
Покиза дил ҳар юрак.

Ўзбекка нима керак?
Хотин керак ҳаёли.
Ҳаёли хотинларнинг
Тили бўлар шифоли.

Ўзбекка нима керак?
Карнай-сурнай — тўй керак.
Бешиктўйда суйгани
Лорсиллаган қўй керак.

Унга яна не керак?
Ҳовли керак, уй керак.
Тўйгани — бой бўлгани,
Қўшиқ керак, куй керак.

Ўзбекка нима керак?
Дуо, ибодат керак.
Йўллар очиқ, шукрким —
Ҳажга зиёрат керак.

Яна унга не керак?
Инсофли қўшни керак.
Чойхонада ҳарпана
Половнинг гашти керак.

Шулардан завқ олади,
Шуларни истар юрак.
Шунга эришса бўлди —
Ортиқ лаззат не керак?

Шунга итоат этар,
Шунга қаноат этар.
Бизнинг мўмин Ўзбекка,
Шу кифоя, шу — етар.

МАСЛАҲАТ

Кеч бўлганда еб палов,
Ухлашга ётма дарров.
Ош есанг, пешинда е,
Сўнгра сайр қил бирров.
Асли мустаҳкам соғлиқ
Тартиб, меъёрга боғлиқ.

* * *

Мабодо есанг сомса,
Ичидан мойи томсин...
Ортидан тез кўк чой ич,
Ташналик буткул қонсин.
Юракда қизиб қонинг,
Қувватга тўлар танинг.

* * *

Бирон меҳмондўст танти,
Олдингга қўйса манти,
Кетидан қора чой ич —
Бўлсин новвоти — қанди.
Шунда одам мижозин
Тенг бўлар баланд-пасти.

* * *

Мабодо бўлиб насиб,
Бир тўйиб есанг ҳасиб,
Шўрвасин ич мурчлаб —
Устидан босиб-босиб.
Бир дам ўралиб ўтир,
Кўп дардга даво шудир.

* * *

Ҳар ҳафта е ошқовоқ,
Дам олур ичак-чавоқ.
Меъёридан ошса лек,
Қувватинг бўлур чатоқ.
Аҳволни ўнглай десанг,
Егил асал ва ёнғоқ.

* * *

Бод тўплар бўғинларга,
Мошкичиридаги бир сир.
Бўлмай десанг беҳузур,
Ўзинг кам е, ол деб, тур.
Ётма узала тушиб,
Ҳовлида сал кезиб юр.

* * *

Кези келса мастава,
Баъзи дардларга даво.
Шамоллаган одамга
Аччиқни ҳам кўр раво.
Асли, бор дардга даво
Тиниқ сув, тоза ҳаво.

Ғойибназар МАҲМУДНАЗАРОВ

Чойхона ҳикматлари

Ошинг ҳалол бўлса ҳам кўчада ичма.

* * *

Инсоният семизликни фақат қўй кўтарадиган замонларни ортда қолдириб, шиддат билан олдинга интилмоқда.

ДЕРАЗАДАГИ НУР

Ишонмагил молингга,
Бир кун қўлдан кетар-о...
Аҳмад Яссавий

— Бир, икки, уч...

Осма уколнинг охирги томчиси қуйилгунча санамоқчи эди, янглишиб кетди. Тўғриси, зерикиб кетди. "Қаноатни ҳам чидаганга чиқарган-да, — деди ичида. — Қаноатим бўлганида бу ерга келармидим. Ўзим тўйсам ҳам кўзим тўймайди"...

Ҳамшира қиз осма уколни ускунаси билан кўтариб олиб кетар экан: "Яхши дам олинг, — деди — кўпам асабийлашманг. Соғлигингизни ўйланг!"

Қани энди дам олиб бўлса! Танда ҳарорати кўтарилади, алпоқ-чалпоқ тушлар кўради, асаблари таранглашиб, бутун вужудини қора тер қоплайди. Кундуз кунлари-ку майли, ҳол сўраб келган бирор киши билан овунасан, ҳамхоналаринг билан дардлашасан. Аммо уйқусиз кечадачи? Ана, ўзидан бошқа уч ҳамхонаси аллақачон ширин уйқуга кетишган. Айниқса анови шоир ёстиқни бошига бостириб донг қотиб ухлаб ётибди. Кўзини юмди дегунча кўз олдига тўплаган мол-дунёси келади. Уларни кимга қолдириб кетади?

Хаёлига шоир ҳамхонасининг бир шеъри келди. Қоғозга кўчириб олган эди, стол устида ёниқ турган чироқ ёруғида ўқий бошлади:

Кўплар ҳалол топиб
тўй берар элга,
Кўплар ҳаром йиғиб
совурар елга...

Яна, яна, деб туриб олди.

Шеър таъсир қилди шекилли, охиригача ўқимади. Ўрнига ётиб кўрпани устига тортди. Бироз қизигандай бўлди. Лекин алаҳсирай бошлади. Қўрқинчли туш кўрдими, сапчиб туриб кетди. Шоир йигитни уйғотмоқчи бўлди. "Ҳеч бўлмаса шу йигит тушунар? Ахир шоир-ку. Шоирлар халқ дилидагини ёзишади. Ҳозир уйғотиб, ичимдаги бор дардимни айтаман".

Йўқ, ундай қила олмади. Шундай ширин уйқуда ётган одамни уйғотишга истиҳола қилди, осмонга қараганича ўз ёғига ўзи қоврилиб ётаверди. Кўз олдига шу пайтгача бошидан ўтказган савдолари келди: емади, ичмади, рўзғорга сарфламади — йиғди. Хотини, болаларини ўкситди, муҳтож қариндошларидан ҳол-аҳвол сўрамади — йиғди. Олдин бир, сўнг яна уч дўкон, аввал бир машина сўнг яна биттаси, қўшқаватли икки иморат, аввал уйдаги хотин, сўнг иккинчиси. Ана шу иккинчи хотин йўлдан урди уни.

Тонг отганини сезмай қолди. Бир пайт қараса, деразанинг очиқ пардасини қиялаб, бир ўрим тилла сочдек буралиб офтоб нури хонага тушиб турибди. Ўрнидан турган шоир ҳовучи билан нурни тутмоқчи бўлди, лекин тута олмади, сўнг дераза олдига борди-да, пардани чеккага суриб хитоб қилди:

— Оҳ, жамолингдан ўргилай қуёш! Яна сен билан соғ-омонликда дийдор кўришганимга шукур. Нақадар бахтли учрашув!..

Шоирга ҳаваси келиб кетди. "Мана бахт, мана чинакам омад! — хаёлидан ўтказди у. Аслида ҳар тонгни соғу саломат кутиб олишдан катта бахт йўқ экан. Дунёда энг бахтли одам — соғлом одам!"

— Ака, ҳадеб ўйланаверасизми, келинг, мен сизга ҳозир дилимда қоралаган бир шеъримни ўқиб берай, — деб қолди ҳамхонаси кутилмаганда.

Ҳамхоналар қувватлашди. Саъдулла Ҳусаин берилиб шеър ўқишга тутинди:

Қалби покнинг иши
доим пок бўлар,
Нопок макри қирқ
эшакка юк бўлар.
Ноҳақ туҳмат ила
кўзин лўқ қилар,
Соғ юракка минг
жароҳат орттирар.
Ҳар юракни қувончи бор,
дарди бор,
Қоч нодондан юқар,
иғво, гарди бор...

"Айни кўнглимдаги гаплар-ку булар. Тўғри айтар эканлар, шоирлар кўзингга қараб туриб ичингдагини топадилар", деб. Яша Саъдулла, яша ўзимизнинг Махтумқули!" Тушундим, англадим, фақат пул билан одам бахтли бўлмайди. Ҳар нарсанинг меъёри бор. Одамга ортиқча пул эмас, умид, орзу, соғлик керак экан. Касалхонадан чиқсам ўзим биламан..."

Хона эшиги очилди. Кўҳликкина аёл кириб келди. Қўлида каттакон сумка. Ўгирилиб қаради. Гулчеҳра. Жуфти ҳалоли. Кўз очиб кўргани. Болаларининг онаси. Ўрнидан туриб истиқболига ошиқди. Унинг шу кунги кайфияти баланд бўлди. Ҳамхоналарига ҳазил-ҳузул гапларни ҳам гапириб берди. Тонгга яқин шоирнинг илҳоми келиб барвақт уйғонган эди, тижоратчи ҳамхонасининг мириқиб ухлаб ётганига кўзи тушди...

Абдулла САФОЕВ

Қатра

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

* * *

НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 233-52-91
Котибият — 233-49-93
Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 236-56-50
Санъат бўлими: 236-56-48
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 236-58-55
Назм ва наср бўлими: 233-49-93

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи — Иқбол ҚЎШШАЕВА
Саҳифаловчи — Жамшид МАТЁҚУБОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.

Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 23.20.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0283-рақам билан рўйхатга олинган. А — 4005. Буюртма Г — 1048. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 2 3 4 5 6 7 8

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН